

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917. Första kammaren. Nr 31.

Lördagen den 14 april, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 11, 12 och 13 innevarande månad.

Sedan numera hans excellens herr statsministern Swartz och herr statsrådet Hammarström, vilka vid den 22 januari 1917 anställt val blivit av första kammaren utsedda till deputerade jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen för att med Konungen överlägga, avsagt sig nämnda uppdrag och kammaren godkänt dessa avsägelser, företogs val av två deputerade efter dem.

Därvid avlämnades 78 valsedlar, som godkändes. Alla dessa valsedlar hade partibeteckningen »nationella partiet» och upptogo såsom

nr 1 herr Odelberg,
» 2 » Clason.

I följd härav hade till deputerade utsetts:

herr Odelberg från »nationella partiet»,
» Clason » » »

På framställning av herr talmannen beslöts, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till den skrivelse i ämnet, som borde till Konungen avlåtas.

Sedan numera hans excellens herr statsministern Swartz, vilken vid den 17 januari 1917 anställt val blivit av första kammaren utsedd till ledamot för att deltaga i talmansöverläggningarna, avsagt sig nämnda uppdrag och kammaren godkänt avsägelsen, företogs val efter honom av en ledamot för att deltaga i talmansöverläggningarna; och befanns efter valförrättningens slut därtill hava blivit utsedd

herr Cavalli med 75 röster.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning och förslag i fråga om avskaffande eller begränsning av fullmaktsröstning vid landstings- samt stads- och kommunalfullmäktigeval.

I anledning av ifrågavarande inom första kammaren väckta motion, nr 10, av herr *Hellberg*, hade utskottet i föreliggande utlåtande på anförda grunder hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning och därpå grundat förslag om fullmaktsröstningens största möjliga begränsning vid landstings- samt stads- och kommunalfullmäktigeval.

Reservation hade avgivits av herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Mentzer* och *von Bahr*, greve *Alexander Hamilton* samt herrar *Flensburg*, *Magnusson* i Tumbult, *Räf*, *Karlsson* i Mo och *Andersson* i Höckerum, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka herr *Hellbergs* ifrågavarande motion.

Herr *Ekman*, Karl Johan: Den föreliggande motionen av herr *Hellberg* är ett rätt egendomligt aktstycke.

Frågan gäller ju fullmaktsomröstningens avskaffande eller åtminstone dess största möjliga begränsning vid landstings- samt stads- och kommunalfullmäktigevalen. Det är sålunda en kommunal, delvis även en politisk författningsfråga. Men därav märker man föga i motionen. Där behandlas frågan huvudsakligen såsom en sedlighetsfråga.

Motionären verkställer en högst avskräckande moralisk svartmålning av fullmaktsomröstningen. Den påstås direkt bereda vägen för en omfattande »valpolitisk demoralisation». Det säges, att den »under de nu rådande rösträttsbestämmelserna urartat till ett själva valrätten och valfriheten inkräktande och kränkade missbruk, som därtill, om det får fortbestå, med säkerhet kan antagas komma att ytterligare förvärras, kanske rent av övergå till direkt röstköp, vid vars gräns det redan nu på sina håll snuddar; varför det blir en av den offentliga moralhygienens påbjuden skyddsåtgärd att söka få den avskaffad eller åtminstone inskränkt till det strängt nödvändiga och oskadliga. Att låta den fortbestå i sin närvarande utsträckning är ansvarslost». Och motionären tillägger, att »det massmissbruk av detta röstsätt, som förekommer, gjort det till ett väsentligt förskämningselement i vårt offentliga liv».

Det är ju ett ganska starkt uttryck detta påstående att vi här hava ett förskämningselement av väsentlig art i vårt offentliga liv. Man får det intrycket, när man läser denna skildring, att hela vår valmanskår måtte vara moraliskt mindervärdig och vårt offentliga liv i stor utsträckning blottat på moral och anständighet.

Samma synpunkter, ehuru i något mildare form, ha anlagts på frågan i de tidigare motioner, som från liberalt håll väckts i ämnet. Så i herr *Hjalmar Wijks* motion vid 1908 års riksdag

och i de stora liberala partimotionerna vid 1914 års senare riksdag.

Beskyllningarna riktas icke mot något visst parti. De överklagade missförhållandena framställas nämligen såsom intimt sammanhängande med själva fullmaktsröstningen och sålunda i lika mån förekommande inom alla partierna.

Om det nu förhåller sig på detta sätt, så ligger den frågan nära till hands: Varför har icke t. ex. det liberala partiet för sin del på något mera märkbart sätt vid valen i handling tagit avstånd från detta omoraliska röstsätt. Herr Hellberg har i sin motion uttalat, att »den partipolitiska agitationen bör vid de kommunala valen lika väl som vid de politiska kunna inskränka sig till att uppdriva talrikaste möjliga personliga inställelse».

Icke blott enskilda liberala motionärer utan det liberala partiet såsom sådant har genom partimotioner i bägge kamrarna bragt frågan under offentlig diskussion; men ändock har det icke lyckats vare sig dessa enskilda motionärer eller ens den liberala partiledningen att förmå de liberala valmännen att i någon vidsträcktare mån avstå från fullmaktsröstningen. Och det borde ju dock hava lyckats, om frågan verkligen är i första rummet att betrakta såsom en sedlighetsfråga, om verkligen fullmaktsröstningen är ett sådant »förskämningselement i vart offentliga liv» som motionären påstår.

Valmännen ha tydligen icke velat lyssna till dessa moralpredikningar. Varför? Kanhända valmännen ha en helt annan uppfattning av denna fråga?

Jag tror, att valmanskåren icke är så moraliskt genomrutten, som herr Hellberg tycks anse. Jag tror, att denna kår icke på något sätt kan karaktäriseras såsom mindervärdig, utan att den i stort sett består av mycket hederliga och mycket aktningvärda människor. Det är givet, att uti en väljarkår på flera hundra tusen personer alltid finnes en del mindervärdiga element, som kunna göra sig skyldiga till svåra missbruk. Att sådana missbruk förekomma är många gånger till fullo konstaterat. Det är ett beklagligt faktum. Men man är icke berättigad att därav draga den slutsatsen, att hela fullmaktsröstningen är ett enda stort missbruk eller att därigenom hela väljarkåren är utsatt för »valpolitisk demoralisation».

Valjarne äro i stort sett hederligt folk. De veta, att de hava laglig rätt att giva och att mottaga fullmakt vid dessa val. Nu skulle enligt motionären fullmaktsomröstning vara något mindervärdigt, och såväl motionären som utskottet uttalar satsen, att »förbindelsen mellan röstägaren och röstningen vid fullmaktsröstningen blir i det närmaste upphävd och att röstningen förlorar den personliga karaktär, som en valhandling bör äga». Detta uttalande har i själva verket mycket liten reell innebörd. En sådan sats kunde med större skäl göras gällande, om det vore fråga om att i en diskussion t. ex. på en kommunalstämma, framlägga vissa synpunkter, bjuda skäl för en ståndpunkt e. d. Men för sådana fall

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

har icke ens motionären påyrkat fullmakternas avskaffande. Vid ett val återigen, där kandidaterna äro på förhand uppställda och där det för valmannen huvudsakligen gäller allenast att avgöra med vilket parti han vill rösta, där är det en handling av fullkomligt samma personliga valör, om han lämnar ifrån sig en valsedel i valurnan eller en fullmakt i händerna på någon annan röstande tillhörande samma parti. Har han några personliga särintressen i fråga om kandidaterna, är det givet, att han röstar själv. Något annat kan icke ifrågasättas. Återstår då fullmaktsinsamlingen genom särskilda fullmaktsinsamlare eller genom valbyråerna. Utskottet har, i likhet med motionären, ansett, att denna fullmaktsinsamling och därefter följande fullmaktsdisposition är högeligen ägnad att neddraga valförrättningens värdighet och lätt föranleder tillvägagångssätt av ganska tvivelaktig moralisk beskaffenhet.

Det medgives, att valmanskårens sämre element här kunna bereda sig tillfälle till klandervärda eller rent av brottsliga missbruk. Men sådant är jämförelsevis enstaka företeelser, som icke kunna motivera ett stämplande av hela fullmaktsomröstningen såsom moraliskt mindervärdig. Verkliga missbruk få icke på något sätt tagas i försvar. Men även den nu ifrågavarande s. k. massinsamlingen av fullmakter kan vara och är även i regeln fullt lojal, så framt man över huvud medgiver, att valagitation i större skala är tillåten och berättigad.

Om den, som önskar rösta medelst fullmakt, i stället för att själv söka upp någon annan röstberättigad, som är villig att rösta för honom, skickar fullmakten till en valbyrå som placerar den på en röstande av samma parti; vad ligger för orätt däri? Eller om valbyrån låter hämta fullmakten; däri kan intet orätt ligga.

Man har talat om, att fullmaktsinsamlarna få betalt för sitt besvär, och högre betalning ju flera fullmakter de insamlat. Där kunna ju frestelser möta. Dylika former av agitation — även om de såsom jag tror, i regeln ske fullt lojalt — borde dock undvikas.

Men dylik agitation, som verkligen innebär eller står på yttersta gränsen till missbruk, skaffas icke ur världen därmed att fullmaktsröstningen avskaffas. Sådan agitation förekommer lika väl vid de personliga valen, där man har agenter, som gå ur hus och i hus för att söka övertala personer att rösta med det ena eller det andra partiet.

Den moraliska halten av valagitationen beror säkerligen i ganska ringa grad av fullmakternas vara eller icke vara, så som fullmaktsomröstningen hos oss är begränsad; den beror framför allt av folkkaraktärens moraliska halt.

En annan sak är att själva den lojala och tillåtna agitationen kan behöva dämpas. Och det sker onekligen, om fullmaktsomröstningen avskaffas. Ty det är vida lättare att vända sig till en person och begära hans fullmakt för ett visst parti, än att söka avfordra honom ett personligt löfte att rösta med det ena eller andra partiet. Förfrågningen om han kan vara villig att lämna en fullmakt, har en mera opersonlig karaktär och går därför lät-

tare att framställa. Och då agitationens vågor pläga gå högst vid de rent politiska valen, är det där framför allt som det kan vara önskligt att genom föreskrifter om personlig röstning söka i någon mån dämpa även en lojal agitation.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.
(Forts.)*

Vid de kommunala valen däremot träda även andra intressen fram och kräva beaktande. Valen till de kommunala representationerna äro framför allt av ekonomisk innebörd. Röstretten är ställd i direkt förhållande till skatteplikten; och det måste därför för den skattdragande anses vara av största vikt, att tillfälle beredes honom att bevaka sina ekonomiska intressen, även om han ej kan personligen infinna sig vid valet. Vill man tala om missbruk här, så ligger missbruket icke däruti, att fullmaktsröstningen är tillåten, utan däruti att dessa val — mot deras egen natur — göras till huvudsakligen politiska val.

Det säges i motionen, att fullmaktsröstningen visat sig ägnad att direkt »förvanska den fria valhandlingen», och att »förstöra den karaktär av en medborgarnes fria och omedelbara viljetryttring, som ett val bör äga».

Denna fullmaktsomröstning skulle således förvanska valresultatet. Det är ett påstående som är fullkomligt oriktigt. Ty om man jämför landstingsmannavalet 1912 och 1916, där det röstades med fullmakter, med närmast hållna riksdagsmannaval, nämligen valen till andra kammaren hösten 1911 och hösten 1914, då det ju icke röstades med fullmakter, så visar det sig att mellan resultatet av dessa valförrättningar råder en ganska påfallande överensstämmelse, vilket ju visar, att även vid fullmaktsröstningen den fria valhandlingen alldeles icke förvanskats, utan att såväl den ena som den andra röstningen givit ett lika utslag av väljarekårens ställning.

Vid riksdagsmannavalet 1911 och landstingsmannavalet 1912 belöpte nämligen av de röstande: på de moderata resp. 31,24 % och 41,41 %, på de liberala resp. 40,20 % och 37,05 % samt på socialdemokraterna resp. 28,51 % och 21,38 %. Återigen vid riksdagsmannavalet hösten 1914 och landstingsmannavalet 1916 belöpte på de moderata resp. 36,73 % och 38,73 %, på de liberala resp. 26,87 % och 30,18 % samt på socialdemokraterna resp. 36,39 % och 30,54 %. I fråga om landstingsmannavalet äro härvid endast medtagna siffrorna för landsbygden såsom mest jämförliga med siffrorna för riksdagsmannavalet. Gemensamma siffror för stad och land finnas ej. Resultatet visar för liberalerna en stark nedgång, för socialdemokraterna en stark ökning parallellt fortlöpande vid de bägge olika slagen av val. För de moderata är parallellen icke fullt jämnlöpande, beroende på det extra tillskott av försvarsvänliga liberaler, som år 1914 röstade med högern, men som vid landstingsmannavalet 1916 åter drogo sig tillbaka.

Jämföras antalen valda blir resultatet detsamma. Vid valen 1911 och 1912 erhöles de moderata resp. 28,3 % och 56,5 %, de liberala resp. 43,9 % och 30,6 % samt socialdemokraterna resp. 27,8 % och 12,7 %. Vid valen 1914 och 1916 åter erhöles de moderata resp.

Ifrågasatt begränsning av fullmaktsröstning vid vissa kommunala val m. m. 37,4 % och 53,3 %, de liberala resp. 24,8 % och 24,4 % samt socialdemokraterna resp. 37,8 % och 21,9 %. Alltså även här en vid de bägge valen parallellt fortlöpande minskning för liberalerna och ökning för socialdemokraterna. I fråga om de moderata förekom samma ojämnhet som beträffande antalet röstande. Påståendet, att fullmaktsröstningen »förstör den karaktär av en medborgarnas fria viljeyttring, som ett val bör äga», visar sig sålunda vara fullkomligt ogrundat. Fullmaktsröstningen gav i stort sett samma bild som den personliga röstningen av förskjutningen bland valmännen.

(Forts.)

Det har anmärkts såsom något synnerligen graverande mot fullmaktsröstningen, att den användes i alltför stor utsträckning; och det har påvisats, att vid 1912 års landstingsmannaval i 47 städer av 52 mer än hälften av de personligen röstande medhade fullmakter, d. v. s. att i dessa städer $\frac{1}{3}$ eller mer av röstsedlarna avgivits genom ombud.

Jag kan icke förstå, vari oegentligheten här skulle ligga. Lagligen kunna ända till hälften av rösterna avlämnas medelst fullmaktsröstning. Undersökningen visar, att det faktiskt inträffat endast med något över en tredjedel. Och trots att så många fullmakter använts har likväl deltagandet i dessa landstingsmannaval varit långt mindre än i de året förut förrättade personliga valen till andra kammaren. En jämförelse mellan antalet röstande i procent av de röstberättigade visar nämligen för andra kammarvalen 1911 och landstingsmannavalen 1912 följande siffror: för landsbygden vid riksdagsmannavalet 55,5 %, vid landstingsmannavalet 46,3 %; för städerna vid riksdagsmannavalet 63 %, vid landstingsmannavalet 49,7 % och för hela riket vid riksdagsmannavalet 57 %, vid landstingsmannavalet 46,9 %. Detta trots den omfattande fullmaktsröstningen vid sistnämnda val.

Hur skulle det gått, om man icke haft fullmaktsröstningen vid landstingsmannavalet? Då hade säkerligen deltagandet blivit högst betydligt lägre. När icke ens nu hälften av de röstberättigade deltog — siffran för hela riket var endast 46,9 % — så hade utan fullmakterna måhända ej mer än $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ av de röstberättigade kunnat förmås att deltaga. Men det är uppenbart att i sådant fall valförrättningen blivit ett högst tvivelaktigt uttryck för »medborgarnas fria viljeyttring».

Det visar sig sålunda att fullmaktsröstningen vid de kommunala valen, långt ifrån att förrycka dessas karaktär, tvärtom synes vara ett nödvändigt medel att få fram ett någorlunda tillförlitligt uttryck för väljarekårens verkliga ställning.

Jag nämnde i början, att motionen huvudsakligen är lagd på moralisk grund. Jag betvivlar visst icke, att motionären personligen är besjälad uteslutande av de höga moraliska intressen, som så livligt framhållas i motionen. Men det ligger rätt nära till hands att antaga, att även andra motiv — hos andra än han — kunna finnas för motviljan mot fullmaktsröstningen. Det är bekant, att det liberala partiet är ett småfolkets parti. På lands-

bygderna ha liberalerna sina flesta röstande inom gruppen 1—5 röster, d. v. s. bland de allra minsta inkomsttagarna. Dit höra icke mindre än 65,1 % av liberalernas hela väljarkår på landsbygden. Redan socialdemokraterna äro härutinnan bättre ställda med 60,4 %; och ännu mera högern. Medelröstetalet, d. v. s. antalet röster i medeltal per valman utgjorde vid landstingsmannavalet 1916 på landsbygden för de moderata 7,8 röster, för de liberala 5,1 och för socialdemokraterna 5,2 samt i städerna för de moderata 18,9, för liberalerna 13,4 och socialdemokraterna 9,1.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.
(Forts.)*

Vid sådant förhållande är det klart, att t. ex. 100 fullmakter, hopsamlade inom det moderata partiet, betyder ett väsentligt högre tillskott av röster än 100 fullmakter, hopsamlade inom det liberala eller det socialdemokratiska partiet.

Det är förvånande, att herr Hellberg icke berört denna sida av saken, som i förevarande sammanhang är av största betydelse, då ju fullmaktsomröstningens avskaffande skulle tillskynda hans parti en stor fördel. Därom förekommer i hans motion icke ett ord.

Det större tillskott i röstkraft, som tillkommer de mera bemedlade vid ett livligare deltagande i de kommunala valen, är det dessas fulla rättighet att tillgodogöra sig. Hela vårt kommunala självstyrelsesystem är byggt på den grundsatsen, att rösträtt och skatteplikt skola motsvara varandra; att således den, som äger mer och därför bär en drygare del av de ekonomiska bördorna, också skall hava ett något större inflytande på de kommunala angelägenheterna, än den, som lämnar ett ringare bidrag.

Då man nu vill borttaga fullmaktsröstningen, innebär detta, att man i viss mån försvarar utövningen av denna lagliga och bestående rätt till ett sådant större inflytande. Med andra ord: Angreppen mot fullmaktsröstningen äro ett led i strävandena att avskaffa eller åtminstone försvaga verkningarna av den kommunala röstskalan; och därjämte ett led i strävandena att omintetgöra bolagens och övriga juridiska personers rätt att i kommunerna självständigt tillvarata sina intressen. Frågan om fullmaktsröstningen är i själva verket blott en detalj i den större frågan om en hel och fullständig omläggning av själva grunderna för vår kommunala författning. Men så länge de nu gällande grunderna bestå, hör också fullmaktsröstningen dit.

Det är på grund av dessa skäl, herr talman, som jag finner mig böra yrka avslag såväl på motionen som på utskottets hemställan.

Herr Hellberg: Den föregående talaren har sagt, att jag behandlat denna fråga såsom en sedlighetsfråga. Det förefaller mig, att det icke borde vara någon dålig rekommendation för ett förslag i denna kammare, som vid upprepade tillfällen markerat sitt intresse för sedligheten. Jag skall också för min del gärna acceptera hans beteckning, om jag än finner min beteckning av frågan såsom en politisk-moralhygienisk fråga vara mera träffande.

Han påstår nu, att jag i min motion lämnat en avskräckande

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

svartmålning av de förhållanden, som följa med fullmaktsröstningen, och han har förmenat, att denna min framställning icke skulle innebära någonting mindre än att hela valmanskären skulle vara moraliskt fördärvad — ett yttrande som han till yttermera visso upprepade två gånger, för att det skulle bliva riktigt hört. Detta förefaller mig nu vara en alldeles given överdrift. Något som berättigar det har jag icke alls framställt. Jag har endast velat visa på faktiskt bestående missförhållanden, som, om de få fortgå och utvecklas, komma att leda — och jag påstår verkligen redan hava lett — till betänkliga konsekvenser, och som, om de komma att fortbestå, komma att leda till ännu betänkligare sådana.

Nu har naturligtvis den föregående talaren sökt göra gällande, att denna min framställning av förhållandena, sådana de äro, skulle vara oriktig. Det är väl emellertid något, som är så allmänt känt, att det knappt behöver vittnas, hurusom denna fullmaktsröstning under senare tider tagit former, som äro högst betänkliga. Man får komma ihåg, att om man ser saken historiskt, att denna fullmaktsröstning ju ursprungligen var avsedd endast för sockenstämmorna och var där en praktisk anordning, som avsåg att möjliggöra för en person, som bodde på långt avstånd eller hade andra förhinder att personligen inställa sig, att genom en annan utöva sin rösträtt. Men detta gamla sockenstämminstitut har sedan kommit att överflyttas på förrättningar, som äro av helt annan karaktär än sockenstämmodförhandlingarna. I synnerhet har naturligtvis den nya ordning, som infördes genom rösträttsreformen 1907—1909, överfört fullmaktsröstningen på områden, där den enligt min uppfattning omöjligen kan anses vara försvarad. Vi få komma ihåg, att denna reform innebar mycket väsentliga förändringar i flera avseenden. Man fick först och främst en reduktion av den gamla rösträttsskalan, som i alla fall, om den också icke var tillfredsställande, dock bidrog att väcka mycket större intresse för de kommunala angelägenheterna även i de bredare lager. Vidare infördes proportionella val, som möjliggjorde för rösttalsminoriteterna att få någon representation. Slutligen, och icke minst viktigt, gjordes landstingsvalen omedelbara, varigenom dessa val, som förut icke tilldrogo sig det minsta intresse, fått en ställning i det politiska livet, som i själva verket gör dem jämförliga med valen till andra kammaren. Och eftersom tiden går tror jag man skall finna, att intresset för dem alls inte kommer att bli mindre, vilket är naturligt, då på dessa val beror hela första kammarens sammansättning. Då till följd härav landstingsmannavalen, liksom även stadsfullmäktigevalen, efter den proportionella valmetodens införande kommit att gå efter politiska linjer, har det blivit en verklig politisk sport att kunna bedriva fullmaktsinsamlingen för dem i den största möjliga omfattning. Det är väl känt av varenda människa, att fullmaktsinsamlingen pågår icke endast vid landstings- och stadsfullmäktigeval i städerna utan även vid landstingsvalen på landsbygden i ofantlig

och ständigt växande utsträckning. Denna insamling igångsättes av respektive valledningar månadtals i förväg och huru den mången gång bedrivs är också så pass allmänt bekant, att det icke torde vara nödvändigt att närmare utlägga det. Det ligger i sakens natur, att, med den spänning som följer med politiska val i allmänhet, kommer därvid, när intressena å ömse sidor brottas med varandra, att utvecklas en intensitet i arbetet, som icke går fram med någon hänsyn för den personliga övertygelsen. Fullmaktsinsamlingen bedrivs faktiskt så, att det bara gäller för agenterna att skaffa största möjliga antal fullmakter. Huru det sker, det är i själva verket en mycket, mycket underordnad sak. Salunda, om man vid denna fullmaktsinsamling kan — för att använda ett kraftigt, men icke egentligen överdrivet uttryck — lura av någon hans fullmakt, så anses det vara en lovlig hantering. Därtill kommer nu också, att det i rätt stor utsträckning — hur stor är naturligtvis vanskligt att bestämt klargöra — vid dessa fullmaktsinsamlingar bedrivs mellan man och man emellan ganska starkt valtryck. Det är ingen hemlighet, att personer som befinna sig i sådan ställning till andra, att de veta sig kunna på något sätt genom ett eller annat medel öva inflytande på dem, ofta begagna detta inflytande för att söka pressa av dem deras fullmakter, och de som äro utsatta för sådan pressning, förstå i regeln, även utan att det tydligt säges ifrån, att det kan vara riskabelt nog att vägra efterkomma den. Det är alldeles säkert, att i detta avseende existera missbruk, som äro ganska betänkliga. Medan jag kommer ihåg det, vill jag mot den föregående talaren, då han menade att sådan påtryckning kan gå lika bra vid personlig röstning, betona, att det dock är en stor skillnad. Först och främst — det erkände han själv — är det mycket bekvämare att försäkra sig om fullmakten, ty då har man rösten »som i en liten ask». Men vidare kan vid personlig röstning — det ligger så i öppen dag, att det knappt behöver sägas — tack vare valhemligheten röstning ske efter vars och ens övertygelse, hur stark påtryckning den röstande än varit utsatt för, och det gör en väsentlig skillnad. Sedan följer med fullmaktsinsamlingen också en hel del andra otrevliga saker. Jag skall taga en detalj, som är ganska betecknande. Det går som bekant i regel så till, att de, som lämna fullmakter, ofta icke vid det tillfället hava några vittnen tillstädes, utan de skriva helt enkelt sitt namn, och sedan när fullmakten skall användas så bevittnas den på valbyrån. Det är en fullkomligt olaglig handling, som emellertid begås i en oerhörd omfattning och som kan begås och kommer att begås, så länge fullmaktsröstningen är tillåten i dess nuvarande form. Sedan upplagras dessa fullmakter på valbyråerna. Där ligga då mångfaldiga, hundratals valmän i form av sedlar, som utmänglas till de röstande för användning i ordning efter som fullmaktens röstetal — man är naturligtvis angelägen om att först få de stora fullmakterna placerade och sedan de mindre. När de sedan brukas vid röstningen har det bland annat den påföljd, som

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*

(Forts.)

Ifrågasatt begränsning av fullmaktsröstning vid vissa kommunala val m. m. en högerman i utskottet anmärkte och som jag icke förut kommit att tänka på men som är mycket beaktansvärd, att det i många fall blir mycket lätt för valförrättaren att se, huru en person röstar: fullmakten kunna alla se, det är en öppen röst från valmannens sida. Om valmannens uppfattning är känd och man vet till vilket parti han hör, kan man därav sluta sig till den andre genom fullmakt företräddes ställning och tvärtom. Det är sålunda en ren eludering av valhemligheten, som fullmaktsröstningen här bidrager till att åstadkomma. Vid fullmakternas användning kan naturligtvis, såsom jag påpekat i motionen, förekomma, att den, som får fullmakten, visserligen röstar för samma parti, som fullmaktsgivaren tillhör — ty det är mera en olyckshändelse, att en fullmakt råkar så på villovägar, att den kommer över från det ena partiet till det andra — men röstar på helt andra personer än fullmaktsgivaren: den ene kan stryka ett namn som den andre aldrig skulle velat stryka. Till vilka kuriösa konsekvenser denna behandling av valmännens rösträtt per fullmakt kan leda till, belyses av en historia, som, enligt vad en person, som jag anser vara fullt trovärdig, har berättat, en gång förekommit här i Stockholm.

(Forts.)

Det var vid ett stadsfullmäktigeval, då högerpartiet hade ett så stort förråd av fullmakter på lager, att det visade sig omöjligt att placera dem alla. Vad skulle man nu göra med alla dessa röster, som man icke hade användning för? Där voro goda råd dyra: men en man med vederbörlig sinnesnärvaro fattade i denna kritiska situation det enda riktiga vara att lämna fullmakterna till socialdemokraterna: detta ansågs som det mindre onda, då det bidrog att hindra liberalernas seger. När man ser sådana kuriösa, rent av parodiska användningar av fullmakterna, borde, tycker jag, även de allra mest konservativa bliva betänksamma.

Nu har ju ej heller, det bör erkännas, den föregående talaren velat förneka, att missbruk kunna förekomma, ehuru han var nog djärv att säga, att i regel bedrives fullmaktsinsamlingen på ett fullt lojalt sätt; men han erkände i alla fall, att missbruk faktiskt förekomma. En högerman inom utskottet gav detta erkännande den starka formen, att »gruvliga missbruk» förekomma. Och det är väl tillräckligt konstaterat, att fullmaktsröstningen är ett oting, när redan så tidigt efter den nya ordningen som år 1912 Stockholms stadsfullmäktige ingått till Kungl. Maj:t med en anhållan att få denna omröstning avskaffad och överståthållarämbetet in amplissima forma instämt i denna begäran. Vi kunna sålunda lugnt utgå från, att missbruk i mycket betänklig grad och omfattning förekomma. Men när nu som sagt även den föregående talaren erkände detta faktiska förhållande, så är det anmärkningsvärt, att han, såvitt jag förstod, inte kunde giva någon anvisning på, huru detta missbruk skulle kunna avskaffas, då han inte ville vara med om den väg, som jag anvisat. Han gav visserligen en antydning om, att ifall de liberala vore fyllda av samma sedliga indignation mot fullmaktsrösternas insamling som motionären, borde de själva avskaffa den genom att helt enkelt låta bli att rösta med

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*

(Forts.)

fullmakt. Jag vill i förbigående anmärka, att detta är ett vackert erkännande, som han velat giva de liberala, när han menar, att om de vore genomträngda av den övertygelsen, att fullmaktsröstningen är omoralisk, de därför skulle avhålla sig ifrån att använda den och sålunda i det fallet vara mycket bättre än sina motsändare, trots att naturligtvis genom en sådan avhållsamhet dessa motståndare skulle få ett stort försprång. Men den vägen inser nog herr Ekman själv att man icke kan gå av det enkla skälet, att om ett parti begagnar fullmaktsröstningen, som visar sig medföra fördelar, så tvingas också de andra direkt att använda den. Själva startpunkterna måste göras såvitt möjligt lika för partierna i valstriden.

Herr Ekman har som sagt, inte det minsta antytt, huru missbruket skulle kunna avskaffas. Han sade ifråga om min uppgift, att det lämnats betalning för insamling av fullmakter, att han betvivlade sanningsenligheten därav, men kan jag försäkra att den är fullkomligt sann. Men om sådan betalning förekom, ansåg han att det var ett oskick som man borde låta bli. Ja, det förstås, det borde man göra. Det tycker jag också. Men inte låter man bli det därför, att herr Ekman säger, att man bör låta bli det och icke ens om många flera säga det. Det biter intet det bittersta grand, det kan herr Ekman vara säker på. Utan utvecklingen går sin gilla gång ändå. Och så sade han, att det var ett annat missbruk, som man också skulle avlägsna nämligen, att man gör dessa val till politiska val i strid mot deras natur. Det är verkligen modigt sagt, det må jag säga, att de val, som äro grundvalen för första kammarens sammansättning, icke skulle vara till sin natur politiska. Det är ju den rena politiska naiviteten. Det yttrandet får väl anses vara en *en lapsus linguae*, ty något så barockt kan väl ändå inte en medlem av första kammaren påstå. Vad stadsfullmäktigevalen beträffar har det faktiskt visat sig, att efter den proportionella valmetodens införande även dessa val fått en fullkomlig politisk karaktär. De gå efter politiska linjer, och deras utfall utläses också allmänt såsom utvisande den politiska strömningen.

Det förekom alltså intet den allra svagaste antydning från herr Ekman, hur man skulle avskaffa eller förhindra dessa missbruk, som han själv erkände och som från andra mycket auktoritativa håll vitsordats såsom mycket betänkliga. Varför vill då herr Ekman icke vara med på mitt förslag? Jo, han framförde några, ja, en hel rad skäl, men alldeles retoriskt riktigt sparade han huvudskälet till sist, då han utvecklade, hurusom fullmaktsrösternas avskaffande skulle medföra, att det icke kunde bliva så lätt för det konservativa partiet, som förfogade över de högsta röstetalen, att uppdriva samma röstetal då såsom förut. Det framhöll, såvitt jag hörde rätt, också herr Ekman nu, och det framhölls i utskottet, att vid dessa val, stadsfullmäktigeval liksom landstingsmannaval, deltagar ett mycket större procenttal av de högre rösterna än av de lägre. Tager man ytterlighetspunkterna, blir det mer än dubbelt så många av de högsta som av de lägsta,

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.* och då skulle detta vara ett tillräckligt skäl för herr Ekman att avböja tanken på att gå med på min motion. Han insinuerade också, att bakom mitt förslag låg en direkt politisk syftning. Jag hade, ansåg han, beräknat, att den föreslagna förändringen skulle lända det liberala partiet till förmån vid valen, och det var åtminstone delvis därför som jag hade framkommit med detta förslag. Nu vill jag först och främst anmärka detta öppna erkännande av, att det större deltagandet av de högre röstetalen, som faktiskt förekommer, skulle vara att betrakta sasom ett slags tillskott, vilket jag tror herr Ekman sade vore en högerns »lojala rätt». Det är något mycket anmärkningsvärt. När man har infört en graderad röstskala, skulle man tänka sig, att alla lojala medborgare resonerade som så, att det enda fullt riktiga är, att samtliga röstberättigade hela skalan igenom deltaga proportionellt lika, ty endast därigenom kommer skalan att verka såsom den bör verka. Det är verkligen ett mycket anmärkningsvärt erkännande detta — jag ber om ursäkt, om jag icke hörde rätt, men jag tyckte som sagt att herr Ekman sade, att det särskilda tillskott av röster, som uppkommer genom det ojämna deltagandet, betraktade han såsom det konservativa partiets lojala rätt att få. Men jag vill för övrigt för min del säga, att jag betvivlar, att herr Ekmans förutsättning är riktig. När jag väckte min motion — det står naturligtvis fritt för var och en att betvivla mina ord, men jag säger ärligt ut, vad jag faktiskt kände och tänkte i det ögonblicket — så hade jag icke den minsta tanke på, huruvida detta skulle lända det ena eller det andra partiet till förmån, utan jag såg här ett missförhållande, som redan tagit sådana dimensioner, att det ur politisk-moralhygienisk synpunkt borde avskaffas. Jag har emellertid naturligtvis icke kunnat undgå att lägga märke till, att när en med denna något likartad motion var före år 1908, så mötte den ett ganska bestämt motstånd från medlemmar även av mitt eget parti i andra kammaren, där en mycket bemärkt person sade, att på landsbygden vilja de hava denna fullmaktsröstning, det vore nämligen mycket svårt för de mindre röstägarna, som bodde på långa håll och kunde ha sin tid mycket upptagen, att komma tillstädes. Därför vore fullmaktsröstningen för dem faktiskt en mycket god hjälp. Det är således utan tvivel så, att man på många håll inom mitt eget parti visst icke är obetingat för en slopning av fullmaktsröstningen. Jag anser emellertid, att dessa skäl inte äro hållbara, därför att det finnes andra viktigare hänsyn att taga, och jag kan inte förstå, varför man inte på landsbygden kan vart fjärde år infinna sig vid valurnorna vid landstingsmannavalen lika väl, som man vart tredje år kan infinna sig vid valurnorna, då det gäller andra kammarvalen. Men denna anmärkning visar i allt fall, att det visst inte från mitt eget parti betraktas såsom en avgjord vinst för det liberala partiet, om fullmaktsröstningen slopas. Jag vill emellertid också säga, att med den fulländade valteknik, som högern på sista tiden förvärvat sig, det är min bestämda övertygelse, att om fullmaktsröstningen av-

(Forts.)

skaffades, skulle med hjälp av denna valteknik den personliga röstningen bliva så talrik, att man icke skulle konstatera någon som helst nedgång i rösterna, utan jag skulle vara benägen att tro, att det snarare skulle visa sig en uppgång. Jag tror, att det är att se spöken på ljusa dagen, om man förutsätter den konsekvensen, att det skulle bliva en nedgång. Men jag förstår att själva den föreställningen, att någon liten nedgång skulle vara tänkbar, är alldeles tillräckligt skäl för majoriteten i denna kammare att avslå min motion. Denna lilla risk av en minskning, som jag för min del icke tror föreligga, men som nog många tro föreligga, skall vara alldeles tillräcklig för att man härvidlag skall lata denna sedlighetsmotion, såsom herr Ekman i viss man träffande kallat den, falla till jorden.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

Det är därför, herr talman, utan minsta illusion jag tillåter mig att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Karl Johan: Bara ett enda ord! Jag sade icke, såsom herr Hellberg trodde sig hava hört, att det högre röstetalet är det moderata partiets lojala rätt, utan jag sade, att det högre röstetalet är de mera bemedlades lojala rätt. Vad skulle eljest röstskalan tjäna till?

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag hade tänkt, att någon av konstitutionsutskottets ledamöter från vårt parti skulle svara, men då ingen var anmäld, så begärde jag ordet. Jag ansåg det nämligen nödvändigt, att något vid detta tillfälle även sades från vårt håll. Jag skall försöka göra det så kort som möjligt.

I herr Ekmans anförande här i dag tyckte jag mig kunna spåra en alldeles avgjord förväxling av tvenne saker. Han talade om valmännen, alla de enskilda valmännen, och gav dem vitsord såsom hedervärda medborgare. I det stycket är jag ju med honom fullt ense. Men det är icke så mycket mot dessa enskilda valmän eller deras personliga värde, som denna motion riktar sig, såvitt jag förstår, utan mot det valmaskineri, som förekommer och vilket vi, som ha sett det på nära håll, icke minst i vår storstad, omöjligt kunna giva något som helst moraliskt betyg. Jag skall icke ingå på hela den långa historien, huru dessa fullmakter samlas och kolporteras ut. Det har redan anförts från denna plats, och jag tror, att kammaren är fullt ense med mig, när jag säger, att detta sätt att gå till väga sannerligen icke ett ögonblick var åsyftat av dem, som skrevo denna lag eller av dem, som en gång beslöt densamma. Det är ett missbruk av en lagbestämmelse, som enligt min mening åtminstone på vissa håll går över alla gränser. Somliga enskilda väljare ha många gånger knappast någon politisk övertygelse alls, men de avfordras i allt fall sin fullmakt för ett visst parti. Andra väljare ha ganska ofta en utpräglad politisk mening, men de avfordras i allt fall en fullmakt, och de avfordras den många gånger under sådana former, att det icke blir dem möjligt att göra sin politiska övertygelse gällande

Ifrågasatt på det sätt, som de skulle önska. Jag skulle kunna anföra exempel på den saken.

Även förekomma en mängd andra uppenbara missbruk. Vid valen till stadsfullmäktige i Stockholm nu senast förekom det t. ex. att en maskinist kom upp och ville rösta, men när han kom fram, fick han veta, att röst redan var avgiven för honom på grund av fullmakt, och karlen hade aldrig skrivit någon fullmakt. I en annan valkrets — det har jag bara sett i en tidning, men det gäller en namngiven person, som jag personligen känner — hade denna av mig kände person fått en fullmakt av en kvinna. När han kom och skulle använda fullmakten, var röst avgiven för denna kvinna på grund av en annan fullmakt. När han sedan gick hem till henne och frågade, hur det hängde ihop, så fick han till svar, att det varit en herre däruppe och sagt, att det gjorde ingenting, om han fick en fullmakt också, bara hon icke gav mer än en fullmakt åt vart parti. Dessa äro icke de enda exempel på grova missbruk jag skulle kunna anföra. Men även om sådant är undantag, som jag vill hoppas, så är dock det hela efter min mening från moralisk synpunkt av så tvetydigt värde, att det är mig omöjligt att förstå, huru den, som verkligen känner saken, kan försvara den. När jag därför hör herr Ekman med kraft försvara den här saken, vill jag för min del hålla fast vid, att det icke är möjligt, att han kan vara bekant med förhållandena sådana de gestaltat sig. Det skulle utan tvivel vara en åtgärd i politisk-moralhygienisk riktning att avskaffa detta fullmaktsröstande med den karaktär, som det nu tagit. Även denna kammares majoritetsparti borde därför enligt min mening, om det också skulle gå miste om några röster, för den goda sakens egen skull kunna vara med om denna motion. Ty vilar kammarens makt på en grund, som icke kan vitsordas vara fullt moralisk, då är den grunden enligt min mening svag.

Ja, herr talman, jag skall icke hålla på längre, ty ämnet är mig synnerligen motbjudande. Jag vill innerligt hoppas, att denna kammare bifaller utskottets förslag.

Herr Olsson, Oscar: Efter herr Klefbeck's anförande kan jag inskränka mig till några korta ord. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på, att den korta meningen i herr Ekmans anförande skulle kunna formuleras så, att här kan det inte förnekas, att det är fråga om en åtgärd i sedlighetens intresse, men som denna åtgärd skadade talarens parti, kunde han icke reflektera på den. Det är ju tämligen tydligt, att denna kammares majoritetsparti kommer att just med beaktande av den maktsynpunkt, som herr Ekman så varmt lade det på hjärtat, gå emot den väckta motionen. Det är också alldeles tydligt, att det, trots motionärens avvikande mening, nog förefinnes åtskilligt utom det herr Ekman anförde, som stöder hans antagande, att fullmaktsröstningen har en viss betydelse för högerns maktställning. Ty det är alldeles givet, att högern har betydligt större maktresurser, när det gäller den personliga på-

tryckningen av personer i mer eller mindre beroende ställning, att göra sig gällande än t. ex. arbetarpartiet. Det är också alldeles tydligt, att högern är det parti, som kan sätta in de stora penningresurserna i valmaskineriet och avlöna fullmaktsinsamlarna, som därför med ett helt annat intresse än eljest — på grund av att, såsom det är allmänt erkänt inom denna kammare, de ekonomiska intressena äro de högsta för människorna — bedriva fullmaktsinsamlingen för att åstadkomma ett gott resultat. Det är ej heller att undra på, att när det gäller försvaret för en så allmänt brännmärkt institution som fullmaktsinsamlingen i det politiska valarbetet, det behöves bra många ord för att klara upp en sådan ståndpunkt. Motsatsen skulle vara underligare.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*

(Forts.)

Den synpunkt som lägges av den livsfilosofi, som användes för sakens försvar, kom också något till synes i herr Ekman's anförande, då herr Ekman var inne på talet om, att här inte kunde tagas hänsyn till personlighetsprincipen vid de kommunala valen, utan att det var andra synpunkter, som där måste göra sig gällande. Som bekant är det nämligen så, att det på sista tiden gång på gång har kommit till synes en åskådning, som säger, att politiska frågor ha ganska litet med moralen att göra. De äro maktfrågor, och makt står ju på andra sidan rätt och orätt eller rättare över rätt och orätt, och när den åskådningen predikas i samband med frågan om krigets maktutveckling, så kan den också glädja sig åt den största möjliga högaktning från auktoritativt håll även i denna höga församling. Det är naturligt nog, att från en sådan synpunkt kan man inte finna det försvarligt inför konung och land att på allra ringaste sätt vika ifrån någon möjlighet att bibehålla de maktmöjligheter, som kunna stöda det parti, som framför alla andra anser sig ha den rätta fosterländskheten, när det inte rent av identifierar sig och fosterlandet.

Både motionären och herr Klefbeck ha framlagt så pass tydliga bevis för att Stockholms stadsfullmäktige och överståthållare-ämbetet haft rätt, då de ansett denna fullmaktsinsamling, sådan den nu försiggår under det nuvarande systemet, som en kräftskada i vårt politiska liv, att jag inte vidare behöver gå in på den saken. Det är alldeles tillräckligt, herr talman, att med hänvisning till den motiveringen yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr Pers: Jag hade för några år sedan en motion i detta ämne, och jag ber att nu få säga ett par ord.

Jag vill då göra en liten hänvändelse till kammarens högermän i denna fråga. Är det icke så, att en klok konservatism låter ohållbara positioner falla i tid för att icke riskera ännu större nederlag? Om det är så, och jag antar, att det bör vara så, så föreställer jag mig, att herrarna borde rikta sina tankar just på den här positionen såsom varande den minst hållbara av alla, och jag skulle vilja tillägga, att om den här positionen fasthålls, då riskera herrarna att förlora åtskilligt annat fortare kanske än som skulle ske, om den släpptes. Det är nämligen alldeles uppenbart,

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m*

(Forts.)

att de missbruk, som man här och annars konstaterat vara förbundna med detta system, kasta en skugga över hela högerpartiet, ty det kan dock icke ute bland den stora allmänheten med fog göras gällande samma taktik, som herr Ekman här gjorde, nämligen att överlåta åt de andra partierna att vara moraliska på det här området. Jag tror, att högern ute i landet själv betackar sig för en sådan ståndpunkt, åtminstone de av dess medlemmar, som tänka närmare och djupare in i saken. Att i riksdagens första kammare fasthålla vid en sak, som är så till den grad illa sedd, att man hos det egna partiet måste man för man komma till den uppfattningen, att den dock icke borde vidhållas, det kan icke vara hälsosamt för detta parti. Naturligtvis är det herrarna själva som avgöra denna sak, men jag ber om ursäkt för att jag inte kunnat låta bli att beröra den.

Vidare är det ju så, att högern också vill hålla uppe principerna i det politiska livet, t. ex. principen om den hemliga och slutna omröstningen. Här har redan förut blivit framfört, huru som denna princip trädes för nära på ett, jag skulle vilja säga blodigt sätt just genom denna fullmaktsröstning. Om den enskilde valmannen, som har tillfälle att personligen gå fram, om hans möjlighet och rätt att välja valsedlar, att i slutna kuvert lämna valsedeln till valförrättaren, ha vi skrivit utförliga författningar, som man inskräper hos valförrättarna, att de måste följa, men i fråga om fullmaktsinsamlingen går man från person till person, och den tillfrågade är tvungen att deklarerat sin ställning, han är tvungen att svara på frågan: »Vill ni välja med oss, eller vill ni inte?» Då är det ingen hemlighet, då ger man alldeles till spillo den princip, som man dock annars i författningen har sökt ge så klara och tydliga uttryck som möjligt och omgärda med de bästa säkerhetsåtgärder.

Herr talman! Jag har icke kunnat tåga vid detta tillfälle, därför att jag vid varje val har tillfälle att se dessa missbruk, och jag tror, att det ligger i det allmännas intresse, att detta blir avskaffat och att missbruken upphöra. Denna penningmaktens överlägsenhet på ett sådant område är skadlig och skadar, jag vågar säga det, alla partier i landet.

Herr Bellinder: Herr greve och talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att åberopa herr Clasons och min med fleres reservation och yrka avslag å utskottets hemställan, men då det här oavlåtliga talats om missbruk och ofog vid fullmaktsinsamlingen och det givits sken av att det egentligen skulle vara högern, som gjort sig skyldig till dessa svåra förseelser, kan jag icke underlåta att från min egen erfarenhet från rikets andra stad nämna, att om högern också någon gång kommit in på en oriktig väg i fråga om metoderna för fullmaktsinsamlingen, har den haft goda läromästare i sina motståndare där. Högern var till en början icke så verksam för fullmaktsinsamlingen, men man var det så mycket mera på annat håll, särskilt bland liberalerna, och så

länge man på den vägen kunde vinna mer än vad de moderata kunde genom fullmaktsinsamling, så hörde man inte något missnöje med detta sätt att skaffa sig röster vid valen. Men sedan de moderata funnit, att de måste möta motståndarna med samma vapen, som de använde, och det visat sig, att man kunnat använda dem lika skickligt, började man beklaga sig över det stora maktmissbruket och ofoget vid fullmaktsinsamlingen.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

Jag är den förste att erkänna, att missbruk vid fullmaktsinsamling bör undvikas, men missbruket bör dock icke få ointetgöra bruket, och det är väl ändå inte obilligt, att en medborgare, som av sjukdom eller annan anledning är hindrad att fullgöra sin medborgerliga plikt, får utöva den genom att lämna fullmakt. Därför att man gillar det, har man inte tagit missbruket i försvar. Tvärtom är jag, både när det gäller mitt eget parti och motpartiet, på det högsta emot en sådan användning, men bruket av fullmakt anser jag fortfarande böra vara tillåtet.

Jag ber därför att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Jag har icke velat fritaga vare sig det parti jag tillhör eller det liberala partiet från att ha använt fullmakt, och jag kan naturligtvis icke, då det gäller hela landet, bestrida, att missbruk inom vårt parti också förekommit. Men så vitt jag förstår är skillnaden här den, att de båda vänsterpartierna äro eniga om att när som helst släppa fullmaktsomröstningen eller att besluta om densammes avskaffande, för att så göra om intet all möjlighet till missbruk i det stycket, varemot det moderata partiet hittills åtminstone icke som parti intagit samma välvilliga hållning till det väckta förslaget.

Herr Pers: Herr Klefbeck har förekommit mig med vad han sagt. Jag vill till det lägga, och det riktar jag särskilt till den ärade talare, som hade ordet före honom, herr Bellinder, att man av hans anförande skulle ha väntat att från högern få litet närmare anvisning på missbrukens avhjälpan, än vad man hittills fått.

Herr Kjellén: Herr greve och talman! Jag bekänner öppet, att det var min avsikt att rösta för denna motion, men efter det anförande, som herr Pers haft, finner jag det för mig omöjligt. Varje ärekar man och varje ärekärt parti måste förbehålla sig att själv pröva grundvalen för sitt handlingsätt och kan icke på sådant sätt låta sig utifrån föreskrivas, vad som är rätt eller vad som är klokt.

Jag har ansett mig böra yttra detta.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr talman, mina herrar! I spetsen för det socialdemokratiska partiets politiska program står den satsen, att partiet vill erövra den politiska makten i samhället, och dit hör också erövringen av den kommunala makten i sam-

Ifrågasatt begränsning av fullmaktsröstning vid vissa kommunala val m. m. hället. Det är detta partis rättighet att efter förmåga kämpa för det målet, och däri ligger icke något moraliskt mindervärdigt. Men det är å andra sidan det moderata partiets rättighet att kämpa för den maktfördelning mellan samhällsklasserna, som vi anse vara den för fäderneslandet lyckligaste.

(Forts.) Jag har icke tagit något missbruk i försvar, men jag förbehåller mig att få försvara, vad som är vår lagliga rättighet.

Herr Karlsson, K. G: Herr talman! Jag ber endast att få konstatera, att den siste talarens anförande bra nära ansluter sig till det gamla valspråket »ändamålet helgar medlen».

Herr Lindblad, Ernst: Det växlas något oväntade repliker här, då är det kanske tillbörligt, att en representant från landet framhåller, att det torde vara med rättvisa och billighet förenat, att de herrar, som ha sitt hemvist i städerna och som framhålla, att det är så synnerligen lätt, att gå fram och avge sin röstsedel, taga litet hänsyn till förhållandena på landsbygden också, ty där torde det vara nödvändigt, att man får använda fullmakt och att man inte tvingar varje valman, som vill göra sin röst hörd i det kommunala och därmed indirekt det politiska livet vid valen till riksdagens första kammare, att ovillkorligen infinna sig personligen vid röstningen.

Herrarna begära ju själva att fullmaktsröstningen skall utsträckas, d. v. s. att möjlighet till sådan skall beredas vid de politiska valen till andra kammaren för sjöfolk, och då är det väl inte mer än rättvist, att man även tänker på landsbygden och dess särskilda förhållanden. Det föreföll mig, när herr Pers, som själv känner landsbygden här framhöll, att fullmaktsinsamlarne komma och avfordra *deklarationer* om hur den och den vill rösta och om han vill lämna sin fullmakt. Valmannen skall väl ändå begripa, att han inte *höover* lämna sådana upplysningar, och om han inte önskar rösta med fullmakt, kan han väl säga ifrån, att han förbehåller sig att rösta med sin slutna sedel. Vi skola väl inte bygga på folks fåkunnighet i dessa ting, när vi besluta, utan vi skola väl i stället upplysa folk om vad som är deras medborgerliga rättighet.

Herrarna vilja utsträcka rösträtten, både den kommunala och politiska, till kvinnorna, men jag undrar, om bondehemmen kunna avstå från både man och hustru på en gång och skicka dem att avge sina personliga röster vid valet då tjänarna också skola rösta. Jag tror, att man lite var bör se på frågan i hela dess vidd, och jag kan inte begripa, varför högern skall tas för huvudet för att det förekommer missbruk inom alla partier.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 8 på aftonen.

Herr Olsson, Oscar: Jag skall endast påminna den siste ärade talaren, att hans anförande inte i någon mån berör det för-

slag, som konstitutionsutskottet här framlagt inför kammaren. Ty enligt detta förslag är det fråga om att »begära utredning och därpå grundat förslag om fullmakt-röstningens största möjliga begränsning» o. s. v. Det är ingenting som hindrar, att vid denna utredning landsbygdens synpunkter i detta fall tas i beaktande så långt rimligt och billigt är.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m*
(Forts.)

Eftersom jag har ordet, ber jag slutligen att få beklaga, att jag inte på något sätt kan jämställa min inflytelserikhet med herr Pers'. Hade jag det kunnat, så skulle jag verkligen för att i någon mån neutralisera hans olycksaliga inflytande hos högerpartiet yrka avslag på konstitutionsutskottets förslag. Nå, det är som sagt inte lönt, och därför får jag, herr talman, vidhålla mitt yrkande om bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr Pers: Ja, herr talman, med anledning av herr Lindblads hänvändelse till mig, skall jag be att få besvara kammaren med en erinran, att när jag motionerade i frågan, så motionerade jag om fullmaktsröstningens borttagande i städerna. Därmed är herr Lindblads replik till mig avväpnad, så till vida som jag därmed erkänt, att fullmaktsröstningen på landsbygden kan ha sitt berättigande och jag hänvisar till att utskottets hemställen här är så vidsträckt och så vagt avfattad, att både herr Lindblads ståndpunkt och herr Bellinders önskan att undanrödja de nuvarande olägenheterna, kunna inrymmas där.

Det skulle vara synnerligen ledsamt, om högerpartiet på grund därav, att jag talat litet om den taktik, som jag skulle tycka vore klok, skulle gå emot vad de eljest anse vara rätt. Jag ber att få erinra professor Kjellén, att jag medgav, att det var högerns sak att bedöma det där, och så överkänsligt får inte ett parti här i kammaren vara, att man för en sådan sak skall kasta över bord en taktik, som man gått hit i tanke att följa.

Herr Clason: Jag skall icke mycket förlänga debatten, men jag uppkallades av herr Olssons sista anförande, när han gjorde gällande, att det sätt, varpå skrivelseförslaget är avfattat, skulle innebära, att man kunde bibehålla fullmaktsröstningen på landsbygden men icke i städerna. Jag tror, att det är ett mycket egendomligt sätt att läsa ett utskotts utlåtande och skrivelseförslag. Herr Olsson läste upp klämman men förbigick motiveringen, i vilken man berör frågan om, i vilka fall man skulle tänka sig bibehållandet av fullmakt. Det heter, att fullmaktsröstningen skulle »om icke helt avskaffas så åtminstone inskränkas till de fall, då verkligt behov av densamma kan anses föreligga. Riksdagen har i sin förutberörda skrivelse av år 1908 i huvudsak angivit, vilka dessa fall kunna anses vara vid andrakammarvalen, och det torde icke finnas någon rimlig anledning antaga, att deras omfattning skulle vara någon annan vid här ifrågavarande val.»

Det är den begränsning, som utskottsforslaget tänkt sig; och om man går till 1908 års skrivelse, så skulle enligt denna rätt att

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*

(Forts.)

rösta genom fullmakt tillerkännas sjömän och andra, såsom järnvägsmän, vilka på grund av sin tjänst måste vara borta på resor. Andra möjligheter föreligga icke enligt detta förslag, så vitt man läser klämman i sammanhang med motiveringen.

Jag vill då i detta hänseende påpeka, att det är en hel massa andra fall, som man kan anse vara fullt lika goda förfall, som de nyss nämnda. Här finns t. ex. inte ett ord om sjukdom, inte ett ord om det förhållandet, att en person kan vara kommunalt röstberättigad i olika kommuner, och därför omöjlig kan tänkas uppehålla sin rösträtt i alla dessa kommuner på en gång. Vi anse, att med skattskyldighet i kommunerna följer rätt att göra sig gällande inom desamma, även om man icke kan vara närvarande; alla dessa möjligheter skulle avskäras, om man bifölle detta förslag.

Det kunde vara åtskilligt att ytterligare anföra, men jag skall inte gå in på det. Jag vill endast beträffande den moraliska sidan av saken nämna, att det är ingen från vår sida, som på något sätt försvarar de missbruk som förekomma och kunna förekomma, men vi vidhålla, att missbruken icke behöva och icke skola, i detta fall lika litet som i andra, upphäva bruket. Jag tror, att herrarna se skevt på, var missbruket i själva verket ligger. Missbruket ligger i den överdrivna agitation, som förekommer vid allehanda val, men såväl vid rent politiska som kommunala. Jag kan inte inse, att det är större missbruk, om man begär fullmakt av en person och säger, att den fullmakten skall användas i det och det partiets tjänst, än om man vid ett rent politiskt val med allehanda påtryckningsmedel försöker driva upp honom att rösta på visst sätt. Jag är fullt övertygad om att det inte skall saknas bi-stånd från vår sida till alla åtgärder, som kunna vara ägnade att förekomma missbruk på båda områdena, vare sig vid de politiska eller kommunala valen, men här är det en helt annan fråga som föreligger.

Herr Olsson, Oscar: Jag vill gent emot den siste ärade talaren endast säga, att det torde vara Kungl. Maj:ts sak vid den blivande utredningen att bedöma, vilka verkliga behov som kunna anses föreligga. Att utskottet givit några riktlinjer i sin motivering betyder inte detsamma som att utskottet gjort någon begränsning. Jag kan absolut inte läsa på samma sätt som konstitutionsutskottets ärade vice ordförande, och jag måste vidhålla, att ingenting i detta skrivelseförslag hindrar Kungl. Maj:t att taga vederbörlig hänsyn till landsbygden och dess förhållanden.

Herr Mannheimer: Jag begärde ordet med anledning av vad utskottets vice ordförande yttrade.

Jag skulle först vilja anmärka detsamma som den siste ärade talaren, att den kläm, som konstitutionsutskottet förordar, innehåller ingenting som hindrar Kungl. Maj:t att göra den begräns-

ning med avseende på fullmaktsröstningen, som Kungl. Maj:t finner lämpliga.

Vidare skall jag med anledning av herr vice ordförandens yttrande tillåta mig att göra den frågan: Hur kan högern försvara bibehållandet av fullmaktsröstningen, då det är känt av alla, som är något förtrogen med den saken, att därigenom hela principen om valhemligheten fullständigt kullkastats? Allt som står i våra lagar om val till riksdagen och till dessa kommunala val, alla bestämmelser om att valhemligheten skall skyddas, att vi skola ha skärmar, som äro ställda så, att ingen kan se, vilka valsedlar vi ta och lägga in i kuverten, att valsedlarna skola ligga i försäglat konvolut, som av valmyndigheten tillhandahålles de röstande — allt detta ha herrarna varit med om. Man har ansett, att valhemlighetens skyddande är en av de viktigaste principerna, när det är fråga om rösträtten. Nu säga ni er vara med om att avskaffa alla missbruk, men genom att bibehålla fullmaktsröstningen slå ni ned den princip ni varit med om att införa i lagen. På den frågan har det icke från något håll inom högern kommit något svar, och det synes mig, att en sådan ståndpunkt inte är möjlig att försvara.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

Sedan talade herr vice ordföranden om att vad man kan anmärka med avseende på fullmaktsröstningen är detsamma, som man kan anmärka vid röstningen vid politiska val, nämligen överdriven agitation. Ja, men det förefinnes dock en stor skillnad. Denna agitation vid de politiska valen bedrives i allmänhet offentligt genom pressen eller på offentliga möten genom anföranden, som komma till allmänhetens kännedom, och därigenom blir motståndarnas press och motståndarna på andra allmänna möten i tillfälle att beriktiga, att kontrollera, att kritisera, vad som säges och vad som skrives, men vid den agitation, som nu bedrives på det hemliga sätt, som sker, finns det inte någon möjlighet att utöva en sådan kontroll. Det är alltså en mycket stor skillnad på den kontroll som kan utövas, om fullmaktsröstningen bibehålles vid de kommunala valen, och den som kan utövas vid de politiska valen, ehuru jag gärna medgiver, att agitationen vid dessa senare ofta tar former, som äro allt annat än tilltalande, och att det vore önskvärt, om det även här kunde bli ett bättre tillstånd.

Herr Clason lovade, att man skulle lämna allt bistånd från högerns sida, om man endast kunde komma fram med något förslag till avskaffande av missbruken. Men nu ha vi kommit fram med ett förslag. Vi begära en utredning av Kungl. Maj:t, men högern har sagt nej. I utskottet hemställde jag till högern, huruvida den ville vara med om en skrivelse, som endast omfattade fullmaktsröstningen i städerna. Nej, icke en enda röst kunde erhållas från högernsida för detta. Under sådana förhållanden får jag säga, att vad nu från högerns sida framhållits till försvar för dess ståndpunkt icke verkar mycket övertygande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets betänkande.

*Ifrågasatt
begränsning av
fullmakts-
röstning vid
vissa kommu-
nala val m. m.*
(Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, jämlikt under överläggningen förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt och vidare därpå att kammaren skulle avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr vice talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår såväl vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 10 som den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 56.

Herr statsrådet *Akerman* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 182, angående uppförande vid Alnarps egendom av en institutionsbyggnad för professor N. H. Nilsson-Ehles ärftlighetsforskning m. m.;

nr 183, angående villkoren för lån från norrländska nyodlingsfonden;

nr 184, angående villkoren för lån från allmänna nyodlingsfonden;

nr 185, angående villkoren för lån från täckdikningslånefonden;

nr 186, angående driftkostnader under år 1918 för egnahems-lånefonden;

nr 187, angående försäljning av vissa delar av kronoegendomen Hunnebo nr 1 i Göteborgs och Bohus län;

nr 188, med förslag till lag huru förhållas bör med ströängar vid ägostyckning inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmark samt lag om förbud mot avsöndring av ströängar inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmark;

nr 190, angående gäldandet av vissa pensionsavgifter för under krigstjänstgöring avliden personal;

nr 191, angående reglemente för avlöning vid armén på krigs-fot (krigsavlöningsreglemente);

nr 194, angående användande av behållning å vissa extra anslag till utförande av ändringsarbeten å minfartyget Clas Fleming;
 nr 195, angående rätt till tjänstårsberäkning för kemisten K. A. Schröder; samt
 nr 198, angående förordning med särskilda föreskrifter angående avlöningsförmåner m. m. vid marinen på krigsfot.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 17, i anledning av väckta motioner angående skattefrihet för krigstidshjälp, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande. nr 18, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om brännvinsförsäljningsförordningens ändrande i viss riktning.

Ifrågasatt upphörande av brännvinsförsäljning genom kommunala försäljningsbolag.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 77, hade herr *Stärner* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för riksdagen framlägga sådant förslag till ändrade bestämmelser i kungl. förordningen angående försäljning av brännvin, att däri omförmälda försäljningsbolag måtte upphöra samt att utminuterings- och utskänkingsrätt, där sådan beslutades, måtte utövas av kontrollstyrelsen genom särskilda försäljningsorgan.

Utskottet hade i nu föredragna betänkande på angivna grunder hemställt, att herr *Stärners* förevarande motion, I: 77, angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag i fråga om brännvinsförsäljningsförordningens ändrande i viss riktning, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av, utom andra, herr *Östberg*, vilken, med instämmande av herrar *K. G. Karlsson* och *Jönsson* i Revinge, ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med anledning av herr *Stärners* ifrågavarande motion, I: 77, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida det kunde finnas lämpligt, att i brännvinsförsäljningsförordningen omförmälda kommunala försäljningsbolag upphörde samt att handhavandet av deras uppgifter övertogs av en för hela riket gemensam organisation, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Herr *Östberg*: Herr greve och talman, mina herrar! Såsom kammaren behagade finna är vid detta betänkande fogad en av mig avgiven reservation.

Då denna motion förelåg till behandling i bevillningsutskottet, uttalades från nykterhetsvänligt håll den farhågan, att ett bifall

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.*

(Forts.)

till motionen skulle hindra nykterhetsfrågans lösning i önskvärd riktning. Häremot framhölls det från annat håll, att ett bifall till motionen eller en anslutning till vad som ligger bakom motionen skulle driva fram nykterhetsfrågan i en riktning, som kanske icke vore fullt önskvärd ur alla synpunkter. Jag tror emellertid att båda dessa farhågor äro alldeles obefogade, ty vilken ställning man än intager till föreliggande motion, går arbetet på nykterhetsfrågan naturligtvis i alla fall sin gilla gang.

Då jag anslutit mig till den grundtanke, som ligger bakom motionen, har detta huvudsakligen skett av praktiska skäl. Motionen överensstämmer även till sina grunddrag med en motion, som jag hade tillfälle att för ett par år sedan framföra i denna kammare, men som icke kom att vinna slutligt understöd i bevillningsutskottet, emedan det ansågs, att frågan då ännu icke borde upptagas. Egentligen har utskottet nu spelat på samma melodi. Men jag tror för min del, att frågan nu är förtjänt av övervägande.

Det är alldeles klart, att nu rådande system för brännvinsförsäljningen lider av en betänkelig anomali. Sedan gammalt kvarstår anordningen med de s. k. kommunala försäljningsbolagen, vilka voro på sin plats när brännvinsförsäljningen var så att säga en kommunernas affär. Klart är, att man då måste ordna försäljningen genom kommunala bolag. Detta var anledningen att dessa kommo till, och inom parentes sagt finnes ännu intet formellt hinder för att anordna sådana i alla Sveriges kommuner. Men det är å andra sidan lika givet, att sedan brännvinshandeln nu ordnats på det sätt, att all inkomst av densamma tillfaller staten, som tillsvidare haller stadssamhällena i viss mån skadeslösa för eventuella förluster, finnes det icke någon reson i att längre hålla fast vid dessa kommunala försäljningsbolag. Det finnes så mycket mindre skäl därför som följderna av den nya ordningen blivit, att dessa kommunala bolag måst ställas under en central statsorganisations överinseende. Denna centrala statsorganisation, kontrollstyrelsen, har å sin sida över bolagen erhållit en makt, som dessa från sin synpunkt esomoftast måste finna ganska obekväm. Detta leder naturligtvis till slitningar och onödig svarighet i förvaltningen å ömse sidor. Landet har vidare måst indelas i kontrollområden, vilket medfört ett visst virrvarr. Detta skulle än vidare ökas därest en mängd nya bolag i enlighet med de formella möjligheterna skulle uppstå.

Med ett ord, man har på detta område fått ett opraktiskt kaos, vilket icke kan lända till nytta vare sig ur ren nykterhetssynpunkt eller ur ren affärssynpunkt. Det är därför jag fått den uppfattningen, att saken bör ordnas på ett nytt och enhetligt sätt.

Man invänder nu att detta är ju att ge på hand att här skall införas statsmonopol. Ja, mina herrar, men vi hava redan statsmonopol på detta område. Det är faktiskt staten, som sköter brännvinshandlingen och tager inkomsten därav, men det gör den genom organ, som den själv icke annat än medelbart behärskar. Kommunerna hava skyldigheter i dessa avseenden, vilka mycket

illa stå tillsammans med kommunal verksamhet, och vilka även inom kommunerna måste föranleda vissa slitningar.

Da faktiskt här redan föreligger ett statsmonopol, bör förvaltningen av detta statsmonopol ordnas efter principer som äro för ett sådant erforderliga och lämpliga. Denna kammare har varit med om att *införa* statsmonopol på ett område, där monopol förut icke fanns. Det vore då underligt om denna kammare icke skulle vilja vara med om att undersöka, huruvida försäljningsprinciperna kunde behöva tidsenligt omläggas på ett område, där faktiskt statsmonopol i allt fall existerar. Det är naturligtvis icke någon principiell invändning, som gärna kan från denna kammars sida häremot göras.

Jag tror, att kammaren har mycket större skäl att acceptera den av mig föreslagna utredningen, som det är tydligt, att en annan än den nuvarande ordningen ur ren affärssynpunkt skulle för staten innebära större inkomst. Detta bör så mycket mindre lämnas ur sikte som vi leva i en tid, då staten med ljus och lyfta letar efter utvägar att höja sina inkomster. Men här finnes ett område där staten — alla äro härom ense — så länge denna hantering nu en gång tillåtes, bör söka få sina inkomster så stora som möjligt och kan göra det.

Det är dessa synpunkter, herr greve och talman, som för mig varit bestämmande da jag anslutit mig till det väsentliga i motionen. Däremot har jag icke kunnat dela motionärens uppfattning, då han pekar på kontrollstyrelsen såsom det organ, vilket borde handhava förvaltningen under den nya ordningen. Om en sådan anordnings lämplighet är jag icke övertygad. Kontrollstyrelsen är ett ämbetsverk, som knappast torde lämpa sig för denna hantering.

Å andra sidan kan det heller icke vara nyttigt att på förhand fastslå, att just kontrollstyrelsen skulle vara den myndighet, som framför andra borde komma i fråga i detta avseende. Av denna anledning har jag velat hålla mitt yrkande mera allmänt. Jag tror, att detta yrkande sådant det formulerats till bevillningsutskottets protokoll och därefter upptagits i det tryckta utlåtandet överensstämmer med själva grundtanken och principen i motionen och att således ur den synpunkten hinder icke borde möta för bifall till detta yrkande. Men då rent formellt sett en erinran gjorts mot detsamma, skall jag be att få yrka bifall till det av mig i reservationen vid utskottets betänkande framställda yrkandet med uteslutande av orden »samt att handhavandet av deras uppgifter övertoges av en för hela riket gemensam organisation.» Jag föreslår därför, att kammaren ville besluta »att riksdagen måtte, med anledning av herr Stjärners ifrågavarande motion, I: 77, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida det kunde finnas lämpligt, att i brännvinsförsäljningsförordningen omfördälda kommunala försäljningsbolag upphörde, ävensom för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda».

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.*

(Forts.)

I sak är detta yrkande detsamma som det vilket förefinnes i min reservation. Endast formen är ändrad, vadan någon erinran icke lärer kunna göras mot att kammaren beslutar i enlighet med mitt nu gjorda yrkande, vartill jag, herr talman, anhåller om bifall.

Herr Antonsson: Herr greve och talman! Såväl motionärens som reservanternas förslag gar ut på sådan ändring, att brännvins-handeln icke vidare skulle handhavas av bolag utan monopoliseras och omhändertagas av ett statens organ. Den föregående ärade talaren erinrade om att första kammaren tidigare icke ställt sig avvisande mot monopol, i det kammaren för sin del varit med om att införa ett sådant. Antagligen syftade han då på tobaksmonopolet. Men det föreligger den skillnaden mellan tobaksmonopol och det nu ifrågasatta, att, vad tobaksmonopolet beträffar, det är staten som ombesörjer tillverkningen av tobaksvaror men icke försäljningen, under det att i detta fall monopolet skulle omfatta icke tillverkningen — ty den skulle fortfarande skötas som hittills — utan försäljningen. Detta innebär, som sagt, en avsevärd skillnad. Att staten omhändertager vissa verksamhetsgrenar som lämna sig för statsdrift, därom torde icke vara något att erinra. Sålunda hava våra kommunikationsverk utvecklats oerhört såsom statsinstitutioner och vattenfallen hava i statens hand till viss del utnyttjats till stort allmänt gagn. Men något annat är det, då det gäller att omhändertaga brännvinshandlingen. Efter min mening är det icke lämpligt att staten på detta område driver verksamhet och uppträder som brännvinshandlare och värdshusidkare. Då nu gällande författning infördes så sent som år 1915 och sålunda icke hunnit prövas torde även ur denna synpunkt föreliggande skäl för avslag å framställningen. Ändringar i brännvinsförsäljningsförfordningen bör ej företagas allt för ofta.

Då sålunda efter min mening grundad anledning till den ifrågasatta ändringen icke föreligger, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr Stårner: Herr talman! Jag kan naturligtvis icke göra räkning på, att kammarens ärade ledamöter följt med denna lilla fråga och därför hava i detaljhänseenden bedömt den på förhand. Det är därför med tillfredsställelse jag hört, att en ärad reservant från utskottet framfört synpunkter, vilka böra vara tilltalande för denna kammare och även för hela sakens bedömande äro riktiga.

I utskottet hava meningarna, enligt vad som framgår av betänkandet, varit ganska delade, och det ser ut, som om det endast skulle ha hängt på en enda röst för att utskottet skulle ha kommit till ett annat slut än betänkandet innehåller. Det framgår också av utskottets utlåtande, att meningsriktningarna icke gått efter partilinjerna, utan att man, som naturligt är i en sådan praktisk fråga, grupperat sig efter andra synpunkter.

Efter det understöd, saken redan fått, skall jag vara kort;

men utskottets uttalanden föranleda mig att i två avseenden göra några erinringar. Det gäller själva formen för brännvinsbolagen, sådan den för närvarande är, och bolagens verksamhet, sådan den blir följden av den nya form, vari de uppträda, ekonomiskt och ideellt, med hänsyn till möjligheterna för ett bolag att åstadkomma nykterhetsatgärder.

I avseende på det första vill jag påvisa, att bolagsformen för närvarande framträder under många olika typer. Dels finns det kommunala bolag, vilka äro stiftade direkt av utsedda förtroendemän inom kommunerna, och dels finns det särskilda affärsbolag, vilka äro grundade av bolagsmän i enlighet med bolagsordning. Dessa olika typer av bolag kunna naturligtvis tänkas hava större eller mindre förutsättningar att taga sig an det uppdrag, för vilket de äro stiftade. Jag menar, att ett kommunalt bolag skulle kunna tänkas vara mera påverkat av tankeriktningen i den kommunalrepresentation, som tillsatt bolaget än exempelvis ett på affärsprinciper grundat bolag. I det stora hela är det en helt annan lagstiftning, som tillkommit på detta område sedan dessa bolag på 1860-talet först bildades. De kunde betraktas som mycket lämpliga för sin tid och med dåvarande lagstiftning. Men alla dessa nya klutar på det gamla klädet hava åstadkommit, att detta gamla kläde icke håller, utan att bristningar i många hänseenden uppstå. Det blir en dualism, en motsättning mellan lagstiftningen och stadgandena i bolagsordningen, vilket jämväl förmärkes i den verksamhet, som skall utövas av bolagen.

Vad som i första rummet framträder är, att bolagen äro och bli en tung apparat, om de skola tjänstgöra uteslutande såsom statsorgan, såsom organ för ett statsmonopol, vilket vi ju faktiskt — såsom den förste ärade talaren framhöll — kunna sägas hava på detta område. Men även i avseende på de nya bestämmelser, som tillkommit rörande kontrollen över bolagens verksamhet, kan med skäl påvisas, att dessa i hög grad sönderbrutit bolagen. Så måste exempelvis en sådan bestämmelse som den, att ett affärsbolag icke längre har rätt att välja sin egen styrelses majoritet, i och för sig anses vara ganska egendomlig. Då det allmänna numera utser tre representanter i bolagets styrelse och bolaget självt endast två, kunna bolagen och styrelsen komma i en motsatsställning till varandra. Man kan tänka sig — och det spörsmålet har varit uppe under diskussionen om denna fråga — att en nykterhetsvän av stadsfullmäktige utses att vara ledamot i bolagets styrelse, att jämväl en nykterhetsvän kommer att representera landstinget i styrelsen, och att slutligen även Konungens befallningshavande utser en nykterhetsvänlig ledamot i bolagets styrelse. Styrelsen skulle då utgöras av tre nykterhetsvänliga ledamöter och två ledamöter, som representerade själva bolaget, låt oss säga dess affärsintressen. Skulle härigenom nykterhetssaken komma att befrämjas? Jag tvivlar på, att det är på det sättet, man tänkt sig att få till stånd anordningar inom bolagen i syfte att ernå praktiska och goda resultat. I alla händelser måste ju ingripnan-

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.*

(Forts.)

dena mot bolagen formellt tvinga fram den uppfattningen hos bolagen själva, att de icke längre äro självständiga bolag och därmed icke hava något existensberättigande. Jag kan också erkänna, att uppslaget till denna ifrågasatta förändring lika mycket kommit från b. lags representanter, vilka alls icke anlagt någon nykterhetsynpunkt på saken, som från mig själv, fastän jag också tänkt på de ordningsuppgifter, och nykterhetsbefrämjande åtgärder, vilka enligt min mening böra ingå i bolagens verksamhet. Under åtskilliga år har jag såsom revisor i spritbolag haft tillfälle att sätta mig in i bolagens verksamhetsformer. Jag har därvid mer och mer bestämt av den meningen, att brännvinsbolagen icke längre motsvara sin uppgift, och att de av den nya lagstiftningen — så väl genomtänkt och utmärkt den än kan vara — blivit så undergrävda i sina rent bolagsmässiga funktioner, att de icke lämpligen böra bibehållas.

Om jag då ingår på den andra huvudsynpunkten, nämligen frågan om själva verksamheten, vill jag påvisa, att denna främst blir beroende av bolagens sammansättning, huruvida bolaget är ett kommunalt bolag eller ett av affärsintresserade bildat bolag. I sistnämnda fall riskerar man, att konsumentintresset skall komma att träda fram lika starkt eller starkare än förut. Man riskerar, att den kommunala snikenheten i förbund med osunda konsumentintressen skall söka göra sig gällande i bolagets drift. Det saknas icke exempel under den allra sista tiden — särskilt vet jag, att detta är fallet i mitt eget län — på att man inom stadsfullmäktigekorporationerna gått hårt åt brännvinsbolagen därför att dessa — på order av kontrollstyrelsen — önskat reglera hyresbestämmelserna när bolagen hyra lokal i stadens bus. Det existerar ännu mångenstädes, att man i någon av stadens fastigheter inrymt lokaler åt spritbolaget, för vilka man tidigare räknat sig till godo ett mycket rundligt, ja, jag vågar säga, ett alldeles överdrivet högt hyresbelopp. Och fortfarande har man, trots kontrollstyrelsens överinseende, från städernas sida försökt pressa upp hyrorna, för att staden därmed skulle göra sig inkomster. Detta innebär i själva verket ett försök av kommunen eller de kommunala organen, att på omvägar draga tillbaka från statsverket vad statsverket genom lagstiftningens bestämmelser och mot vederlag fått överflyttat på sig av kommunernas vinst. Härigenom söker man kringgå bestämmelsen, att brännvinshanteringen endast och uteslutande bör vara en *statens* inkomstkälla.

Helt nyligen gick genom pressen en interiör från stadsfullmäktige i en av våra mellansvenska städer. Därav framgick, att en ledamot uppträtt i stadsfullmäktige och framhållit såsom något i högsta grad oegentligt, mot vilket han protesterat, att den utanför stående kontrollstyrelsen skulle ingripa i stadsfullmäktiges rätt att bestämma över brännvinsbolagets hyra för de lokaler, bolaget disponerade i stadens rådhus. Stadens drätselkammare hade anlagt ren ekonomisk synpunkt på saken och höjt hyran med något tusen kronor, trots att hyresbeloppet var så tilltaget, att

för tre år sedan de revisorer, som representerade det allmänna, gjort anmärkning på hyran och yrkat, att bolaget skulle söka få denna nedsatt, emedan hyresbeloppet ansågs stå i orimligt förhållande till lokaliteterna. Då detta uttalande vann understöd hos kontrollstyrelsen och bolaget begärde att få nedsättning i hyran upptogs detta i kommunalrepresentationen såsom jag här nämnt. Man hade i samhället allmänt den meningen, att man skulle taga det mesta möjliga av bolaget, ty vinsten på brännvinshanteringen gick i alla fall från samhället till staten.

Jag vill med detta bevisa, huru ett representantskap för ett dylikt samhällsintresse, då det kan göra sig gällande rent affärsmässigt i brännvinsbolagen vid sidan av det direkta kommunal-skatteintresse, som fortfarande är knutet vid bolagen, kommer till ett annat resultat än vad syftet med den nya lagstiftningen måste vara. Det enskilda vinstbegäret kan också göra sig gällande genom krav på arvodens bibehållande och ersättning at styrelseledamöter med onödigt höga belopp. På sådant sätt kommer det allmänna och enskilda ekonomintresset att bli ett svårt hinder för inskränkning i hanteringen och särskilt mot indragning av försäljningsbolag, som eljest kunde vara väl motiverad för åtskilliga små städer med ringa försäljningsområden. Detta är en sak, som man måste beakta, då fråga uppstår om hur brännvinsförsäljningen för framtiden och så länge den fortsättes skall ordnas.

Slutligen vill jag påpeka, hurusom i fråga om själva kontrollanordningarna, bolagen visat olika intresse av förståelse. Från nykterhetssynpunkt har väl aldrig någon överdriven tillit ställts på att dessa kontrollåtgärder skulle medföra någon större effekt till folknykterhetens befrämjande, men ur ren ordningssynpunkt hava likväl riksdagens beslut omfattats med intresse även av nykterhetsvännerna. Men man har fått se, att bolag, som främst representerat konsumentintresset, rent av drivit upp propaganda mot nykterhetsidéen. Och säkert har på flera ställen lagts märke till, huru man inom spritbolagen med trälaktig fruktan mera än av intresse för nykterheten följt kontrollstyrelsens bestämmelser i nämnda hänseenden.

Jag menar, herr talman, att mot dessa praktiska erinringar, som jag sökt något utveckla och utforma, kunna icke de anmärkningar, utskottet använt såsom motiv för sitt avstyrkande av motionen, godkännas. Utskottets tal om att kontrollanordningarnas verkningar icke ännu hunnit göra sig gällande, passar icke, tycker jag, in på frågan, emedan saken icke gäller huru dessa verkningar komma att ta sig ut i det praktiska livet, utan framför allt, huru dessa kontrollanordningar nu skola ordnas och komma till stand, och om de över huvud skola upprättas. Kontrollanordningarnas verkningar äro sålunda en saken ovidkommande fråga.

Vad angår utskottets påpekande, att kontrollstyrelsens befohgenhet mot bolagen skulle utgöra en garanti för att komma till rätta med de brister, som vidlåda brännvinshandeln, vill jag till sist erinra, att kontrollstyrelsens möjlighet till kontroll, som na-

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

turligtvis är av den största betydelse, redan blivit och kommer att bli illusorisk i vissa fall och på grund av de förhållanden jag påvisat. Man kan tänka sig, att brännvinsbolagen genom sin egen verksamhet skola främja ett motsatt syfte mot kontrollstyrelsens och att det endast genom svåra slitningar — varom den förste tälaren också yttrat sig — kan åstadkommas reglerande anordningar i de fall, där bolagen själva icke ledas av riktiga synpunkter och en verklig ansvarskänsla. Jag har i min motion påvisat, att detta gäller särskilt i fråga om den i städerna diivna agitationen för bildande av bolag samt för utvidgande av kontrollområdena, så att största möjliga försäljningsområde erhalles. Vidare kan det tillämpas på bolagens strävan att erhålla största möjliga antal försäljningsrättigheter inom städerna. Bolagen kunna genom påverkan och uppvaktning hos myndigheter — varpå exempel finnas — åstadkomma ganska avsevärda förmåner ur utskänkningssynpunkt, vilket naturligtvis blir ofördelaktigt i nykterhetskänseende.

Allt detta ävensom den ekonomiska sidan av saken, som jag vidrört i min motion, har utskottet lämnat åsido och icke ansett sig böra på något sätt bemöta detta.

Till sist vill jag endast erinra om en annan fråga, som står i samband härmed, men som inte direkt beröres av det yrkande, som är gjort i motionen eller reservationen och som inte heller utskottet har beaktat. Huru skall det under nuvarande förhållanden och i den tid, som kommer, i ekonomiskt avseende gestalta sig för ifrågasvarande bolag, därest restriktionerna bliva ännu strängare, om inskränkningen i rusdryckshanteringen blir så stor, att bolagen till slut, med åtagna höga hyror och stora arvoden, det vill säga på grund av hela apparatens dyrhet, inte komma att lämna någon vinst, utan bliva förlustbringande? Då svarar man genast, att bolagen i så fall naturligtvis böra stå delcredere för vad de åtagit sig, nämligen brännvinsförsäljningen, och om denna medför förluster, skola bolagen på vanligt affärsmässigt sätt betäcka dessa. Men från bolagsbåll kan man få höra, att där förefinnes en helt annan uppfattning. Man säger, att om bolagen inte få utöva brännvinshandeln efter sina stadgar och efter sin uppfattning om vad som kan vara möjligt och lämpligt, utan kontrollstyrelsen reglerande ingriper genom begränsning av försäljningstiderna och antalet litrar i månaden och sålunda på alla sätt kringskar bolagens ekonomiska verksamhet, så böra väl icke bolagen vara ekonomiskt ansvarsskyldiga. Jag medger, att detta kan synas orimligt, men å andra sidan måste konsekvensen ur bolagsbildningen kräva och juridiskt medföra, att bolagen skola fullgöra sina ekonomiska förpliktelser även om affärerna gå med förlust.

Det ena så väl som det andra anser jag tala för, att dessa bolag, som genomlevat sin tid, nu upphöra och ersättas med andra försäljningsorgan, som bättre anpassas efter nuvarande restriktionsförhållanden och gällande nykterhetslagstiftning. Jag tror inte, att detta kan ske förmanligare än genom att staten griper in och på annat sätt fullföljer brännvinshanteringen, så länge den nu skall

upprätthållas, vilket ju är en särskild fråga. Det är ur dessa synpunkter jag kommit till samma ståndpunkt, som här med andra skäl och från annan utgångspunkt motiverats av den inledande talaren. Jag har nämligen ansett, att nykterhets-saken kan befrämjas jämväl genom en enhetlig och god anordning av sprit-hanteringen, så länge den skall utövas. Och statsmonopolet på brännvinsförsäljningen, som faktiskt redan finns, kan icke vara sämre, otympligare och dyrare ordnat än genom de nu befintliga, olikartade brännvinsbolagen.

För att svårigheter med avseende å röstningen icke skola uppstå genom olika yrkanden och då jag finner, att jag kan vinna ändamålet, som för mig varit att åstadkomma en undersökning och utredning om denna sak, även genom bifall till det yrkande, som gjorts av reservanten i bevillningsutskottet, ber jag, herr talman, att få förena mig i hans yrkande, med den ändring däri, som reservanten själv här föreslagit.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman, mina herrar! Då jag tillhör styrelsen för landets största systembolag, anser jag mig hava anledning att i denna fråga yttra några ord.

Jag vill till en början till fullo instämma med motionären däri, att utvecklingen under senare år allt mera ådagalagt, att den nuvarande bolagsformen i stort sett är olämplig. Ur statsfinansiell synpunkt är ock effektiv, enhetlig kontroll över bolagen synnerligen svår att genomföra. Bolagens handlingsfrihet behöfve då ytterligare kringskärkas, men detta skulle återigen skapa ansvarslöshet inom andra viktiga grenar av bolagens ekonomiska förvaltning, där deras bestämmanderätt varken kan eller bör upphävas.

Det är ingen överdrift att säga, att kontrollstyrelsens inspektion i ett flertal fall visat bolagens inkompetens både såsom ekonomiska och socialpolitiska förvaltningsorgan. Avsevärda belopp borde kunna besparas för det allmänna, därest likformig och ändamålsenlig förvaltning genomfördes. Härvid borde, bland annat, kunna så anordnas, att icke på varje liten ort och plats, där utskänkningsrätt kunde ifrågakomma, ett bolag eller annat självständigt förvaltningsorgan behöfve inrättas.

Då således, enligt min uppfattning, brännvinsförsäljningsbolagen i sin nuvarande form böra försvinna, kan jag däremot icke instämma med motionären i hans förslag att brännvinshandeln skulle direkt utövas av kontrollstyrelsen, om än med tillhjälp av särskilda försäljningsorgan. För en sådan uppgift torde kontrollstyrelsen, åtminstone med sin nuvarande sammansättning, icke äga erforderlig kompetens. Huru frågan i själva verket skall ordnas, därom har jag icke någon bestämd personlig uppfattning, men nog synes det vara en möjlig utväg att låta brännvinshandeln i sin helhet övertagas av ett enda stort monopolbolag, som står under kontrollstyrelsens överinseende. Detta bolag kunde sedermera, då

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

rekvisition inkomme från kommunala myndigheter, inrätta filialavdelningar på olika orter.

Med den uppfattning, jag sålunda har, kan jag gärna instämma med herr Östberg i hans reservation. Genom bifall till denna skulle initiativ tagas till revision av brännvinsförsäljningslagstiftningen på en viktig punkt, där det synes mig, att nykterhetskommittén icke har funnit den bästa lösningen. Jag får alltså, herr greve och talman, yrka bifall till herr Östbergs reservation, sådan den av honom under debatten formulerats.

Herr Forssman: Herr greve och talman, mina herrar! Det förefaller mig som om såväl den ärade motionären som reservanten svävade i den villfarelsen, att denna fråga om brännvinsbolagens vara eller icke vara är ny och aldrig varit föremål för statsmakternas prövning, vilket, såsom utskottsbetänkandet utvisar, ingalunda är fallet. Tvärtom fattade riksdagen så sent som år 1915 ett beslut i denna fråga i samband med frågan om statsverkets övertagande av rusdrycksmedlen. Den kungl. proposition, som då låg till grund för beslutet, hade förberetts genom allsidig utredning, därvid hänsyn jämväl tagits till frågan om brännvinsförsäljningsbolagens kvarvarande eller inte. Kungl. Maj:t uppdrog då åt nykterhetskommittén att undersöka frågan, men denna kommitté kom till det resultatet, att brännvinsförsäljningsbolagens bibehållande under kontrollstyrelsens överinseende skulle vara den lämpliga organisationen, och Kungl. Maj:t upptog detta förslag i propositionen, som även vann riksdagens bifall.

Jag hörde en gång herr Östberg i bevillningsutskottet göra det uttalandet, att riksdagen visade allt för stor benägenhet att skriva till Kungl. Maj:t. Häri vill jag till fullo instämma med herr Östberg. Då dessutom i dessa tider statens ingripande i det enskilda livet antagit proportioner, som man för några år sedan knappast kunnat drömma om, anser jag att ännu mindre skäl förefinnas för att riksdagen nu skall skriva till Kungl. Maj:t och på nytt begära statens ingripande.

Med anledning av vad jag anført anhåller jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilson, Karl August: Då jag, ehuru livligt intresserad av nykterhetsfrågans lösning, inte kunnat vara med om att tillstyrka motionen, ber jag att med några ord få motivera min ställning till frågan.

Förutom de motiv, som här i utskottsbetänkandet återfinnas, har för mig varit avgörande, att jag inte kunnat finna det vara lämpligt, att sprithanteringens skulle drivas såsom statsinstitution. De nuvarande bolagen hava ju, anser jag, med orätt kallats kommunala bolag, mig synes istället, som om de flesta kunde kallas privata bolag, men över dessa privata bolag hålla kommunerna och kontrollstyrelsen sin reglerande och kontrollerande hand. Det bör då vara tänkbart att den nuvarande anordningen, i synnerhet om

man, såsom bevillningsutskottet här ock gjort, förutsätter, att kontrollstyrelsen skall bliva i tillfälle att allt bättre sköta sin kontrollerande myndighet, skall vara vida effektivare och långt mera gagnande för nykterhet-intresset än den ordning, som motionären här föreslagit. Det synes mig alldeles särskilt olampligt, att kontrollstyrelsen skulle övertaga försäljningen av spritvaror. Kontrollstyrelsen är ju nu den kontrollerande myndigheten, men om kontrollstyrelsen själv driver handeln, vem skall då sköta kontrollen? Det synes mig vara uteslutet, att man sedan skulle kunna sätta till en överordnad myndighet, och jag tror att saken kommer att förlora på ett sådant arrangemang.

De skäl, som för övrigt här blivit framförda för motionen, synas mig icke heller på minsta sätt bärande. Herr Östberg tyckte förnämligast stödja sig på att staten behöver höja sina inkomster, och att därför försäljningen borde ordnas så att den bleve mera inkomstgivande. Men inte ökas statens inkomster genom den här föreslagna vägen? Staten tar ju redan nu all inkomst av försäljningen. Man borde väl då i stället börja i den andra ändan och låta staten övertaga tillverkningen, ty det är väl på detta område, som inkomsterna bättre kunde av staten regleras. Denna hantering är ju inte att likställa med till exempel tobakshanteringen, ur vilken man kunde och ville taga ut allt mer och mer. Sprit-hanteringen är av fullständigt motsatt art. Man kan inte tänka sig att taga ut ur den mer och mer utan allt mindre och mindre, allt eftersom förbrukningen minskas, till dess man kan komma därhän, att denna hantering helt och hållet avskaffas eller så småningom avskrivs.

Herr Stårner påpekade, att de nuvarande bolagen ge de kommunala organen anledning till att på ett eller annat sätt tillskansa sig oskälig inkomst av hyror och dylikt. Det måste vara ett misstag av herr Stårner, ty redan nu kontrollerar kontrollstyrelsen denna åtgärd, och intet bolag får ju betala ut större hyror, än kontrollstyrelsen kan finna vara skäligen utan att i annat fall få anmärkning och få frågan att gå åter. Därför tror jag heller inte, att de av motionären här framförda skälen, att det skulle bli bättre ordning, då en tjänstemannaorganisation skulle taga hand om försäljningen, en organisation, vilken, såsom motionären uttryckte sig, »icke med trälaktig fruktan» skulle följa kontrollstyrelsens föreskrifter, har någon betydelse. Det synes mig vara ett misstag, ty tjänstemännen skulle bliva ännu mera bundna av kontrollstyrelsens föreskrifter än en bolagsstyrelse, som dock måste anse sig vara relativt fristaende och självständig. Men framför allt är det det förhållande, som bestämmer min standpunkt i denna fråga, att jag inte på några villkor kan vara med om att göra denna hanterings tjänstemän till statstjänstemän. Vi hava väl tillräckligt många statsinstitutioner förut för att få ännu en till och därtill en sådan, som så småningom måste avskrivas och för vars tjänstemän sålunda staten skulle behöva sörja genom löner, dyrtidstillägg, pensioner med mera. Detta synes mig vara att komma ur askan i elden, och

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Fortis.)*

jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets framställning i denna del.

Herr Karlsson, K, G.: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet, då herr Forssman antydde, att reservanterna ej skulle hava reda på att denna fråga förut varit uppe. Det är en fullständig missuppfattning av herr Forssman. Jag vet inte, om det för honom är känt, att redan år 1877 förordnades av den då tillsatta brännvinslagstiftningskommittén vad som vi reservanter nu velat vara med om. Redan då ansåg man det olämpligt, att enskilda bolag handhade ifrågavarande handtering. Kommittén säger i detta sammanhang: »Ett avgörande skäl för bolagsformens övergivande har varit, att, då det i allmänhet måste vara önskvärt, att i en författning varje sak nämnes vid sitt rätta namn, brännvinsbolagen, vilka enligt vad förut visats, icke numera äro bolag annat än till namnet, men av detta namn kunna förledas att lata omsorgen att uppnå det mål, lagstiftaren asyftat, trada tillbaka för avseendet å vinstens storlek, borde genom författningens uttryckliga bestämmelse öfvergå till val de i själva verket äro, ombud för de myndigheter och korporationer, vilka skola erhålla vinsten av rörelsen.»

Nu erkänner jag villigt, att genom de förändringar, som sedermera vidtagits, går vinsten huvudsakligen till statsverket eller i varje fall till det allmänna, varför den frestelse för enskilda bolag, som på den tiden förefanns, upphört att finnas. Men i alla händelser förefinnas säkerligen på grund av den utveckling, dessa frågor under senare ären tagit, synnerligen goda skäl för att vidtaga en anordning, genom vilken statliga organ övertaga försäljningen.

Det var ju så, som herr Forssman antydde, att jämval nykterhetskommittén hade anledning att ägna uppmärksamhet åt denna fråga, och jag vill nämna, att innan kommittén fanns åtminstone en framstående ledamot, som livligt förfäktade förstatligandet. Emellertid stannade kommittén, i vilken även jag då var och fortfarande är ledamot, i ett förordande av bolagsformens bibehållande, jag tror emellertid huvudsakligen på den grund — åtminstone var det fallet med mig — att man inte ville alldeles särskilt utmana bolagsstyrelserna och därigenom möjligen bidra till att få dem inrangerade bland motståndarna till de övriga, långt gående reformer på nykterhetslagsstiftningens område, som kommittén föreslog. Jag har emellertid för egen del av vad som sedermera förekommit blivit alltmera övertygad om önskvärdheten av att det allmänna genom särskilda försäljningsorgan övertager hela trafikén med alkoholdryckerna.

Här talas det om, att det nu endast är fråga om försäljning och ej om tillverkning. Det kan dock vara så, att den tid inte är så alldeles långt avlägsen, då även tillverkningen kan komma att förstatligas, och det förefaller mig som om det vore lämpligt, att man vid en sådan tidpunkt hade undersökt jämval denna fråga, som nu är före. Om man då kommit till den uppfattning, att

redan försäljningen betingar statliga organ, så hade man den anordningen klar, vilket nog vore synnerligen lämpligt, för den händelse staten skulle övertaga även tillverkningen.

För övrigt förefaller det mig, som om det med de många handa restriktioner, varmed man nu omgärdar rusdryckshanteringen, skulle vara lämpligt, att handhavandet av dessa restriktioner anförtroddes åt allmänna organ och inte åt enskilda bolag, där det ju i alla fall sasom nog envar vet, är på det sättet, att olika önskingar och olika viljor kunna göra sig breda. Helt annorlunda skulle det väl ändå vara, om det hela leddes fullt enhetligt från en enda utgångspunkt genom organ, som vore fullständigt underordnade denna enhetliga ledning.

Det är därför herr talman, som jag för min del anslutit mig till herr Östbergs reservation.

Det nämndes nyss av den näst föregående talaren vissa skäl mot att kontrollstyrelsen skulle hava ledningen om hand, men vi reser vanter hava inte gått den vägen utan ansågo, att man bör undersöka frågan i sin helhet och sedan anordna den efter det resultat, som utredningen kan giva vid handen.

I förbigående beklagar jag, att en väl långt, synes det mig, driven formalism hindrat huvudreservanten, herr Östberg, att framställa sitt yrkande sa, som han har upptagit detsamma här i reservationen, men om kammaren skulle vilja stanna vid att understödja den form, herr Östberg under överläggningen givit förslaget, lider det intet tvivel om att Kungl. Maj:t vet vad frågan gäller.

Jag vill till sist understryka betydelsen av att herr greve Lagerbjelke såsom representant för landets största systembolag obetingat anslutit sig till vad reservanterna föreslagit. Jag tror, att detta bör hava någon betydelse för kammaren, då den går att fatta sitt beslut.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen i den form, som herr Östberg nyss framställt densamma.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att beträffande nu ifrågavarande betänkande vore yrkat, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr Östberg, att det förslag, som innefattades i den av honom vid betänkandet avgivna reservationen, skulle antagas med den ändring, att orden »att handhavandet av deras uppgifter övertoges av en för hela riket gemensam organisation, ävensom» utelämnades.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner jämlikt dess yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 18, röstar

Ja;

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

*Ifrågasatt
upphörande
av brännvins-
försäljning
genom kom-
munala för-
säljnings-
bolag.
(Forts.)*

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, bifalles herr Östbergs under överläggningen framställda yrkande.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 35.

*Om åtgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.*

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 32, i anledning av väckta motioner i fråga om åtgärder för främjande av trädgårdsodlingen.

Jordbruksutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom andra kammaren väckta motioner, nämligen

dels nr 184, av herr *Erikson* i Uppsala m. fl., där hemställts, att riksdagen ville besluta att bevilja ett årligt anslag av 10,600 kronor för bestridande av en bättre utbildning för trädskötare med villkor att de hushållningssällskap, som sig därav ville begagna, anslog motsvarande summa samt att kurserna anordnades i överensstämmelse med av styrelsen för Pomologiska föreningen upprättat förslag,

dels nr 185, av herr *Erikson* i Uppsala m. fl., vari hemställts, att riksdagen ville bevilja ett anslag av högst 15,000 kronor årligen att tillhandahållas hushållningssällskapen för bestridande av de omkostnader, som kunde vara förenade med en löneförhöjning av 10 öre för varje förrätningstimma till de i fruktodlareföreningarna anställda trädskötarna, vilka hade minst tre års väl vitsordad tjänstgöring i en eller flera fruktodlareföreningar, samt att som villkor för de hushållningssällskap, som sig därav ville begagna, skulle anslås motsvarande belopp,

dels ock nr 186, av herr *Linders*, vari hemställts, det riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning samt därefter till riksdagen inkomma med förslag i fråga om de åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för befrämjande av trädgårdsodlingen, företrädesvis bland mindre jordbrukare och lägenhetsinnehavare.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopade skäl hemställt,

a) att riksdagen måtte i anledning av den av herr *Linders* i ämnet väckta motionen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning samt därefter till riksdagen inkomma med förslag i fråga om de åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för befrämjande av trädgårdsodlingen, företrädesvis bland mindre jordbrukare och lägenhetsinnehavare,

b) att de av herr Erikson i Uppsala med flera i ämnet väckta motioner måtte få anses besvarade med vad utskottet här ovan anför.

*Om utgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.*

(Forts.)

Herr Österberg: Jag skall be att några minuter få taga kammarens uppmärksamhet i anspråk för att påvisa, hurusom det här, enligt min mening, föreligger en synnerligt viktig fråga, som bör beaktas på annat sätt än jordbruksutskottet gjort. Såsom framgår av utskottets betänkande är det tre motioner, som av utskottet blivit sammanförda till ett utlåtande, i vilket utskottet förordar en skrivelse till Kungl. Maj:t med framställning om utredning av frågan. Men om man närmare betraktar de två första ärendena eller förslagen, nämligen de av herr Erikson i Uppsala m. fl. i andra kammaren väckta motionerna nr 184 och 185, finner man, att motionären i den förra motionen påyrkar, »att riksdagen ville besluta att bevilja ett årligt anslag av 10.600 kronor för bestridande av en bättre utbildning för trädskötare med villkor att de hushållningssällskap, som sig därav vilja begagna, anslå motsvarande summa samt att kurserna anordnas i överensstämmelse med av styrelsen för Pomologiska föreningen upprättat förslag».

I den andra motionen nr 185 föreslår motionären, »att riksdagen ville bevilja ett anslag av högst 15,000 kronor årligen att tillhandahållas hushållningssällskapen för bestridande av de omkostnader, som kunna vara förenade med en löneförhöjning av 10 öre för varje förrättningstimma till de i fruktodlareföreningarna anställda trädskötarna, vilka ha minst 3 års väl vitsordad tjänstgöring».

Den tredje motionen avser utredning och ingenting annat än utredning på en del skilda områden, som beröra trädgårdsodlingen. Men om man här vill kraftigt främja trädgårdsskötseln, ligger det i sakens natur, att man icke gör det genom att vidtagna vidlyftiga utredningar på områden, där man skulle kunna omedelbart utöva ett starkt och välgörande inflytande. Det synes mig därför, som om det bort stå klart för utskottet, huru viktigt det varit att taga hänsyn till de skäl, som herr Erikson m. fl. i sina motioner framlagt. Den ena frågan, nämligen den som avser trädskötarekurser, är ju i själva verket redan sakkunnigt utredd genom Pomologiska föreningens åtgöranden, och i ett bihang till motionen är också framlagd en utförlig redogörelse för Pomologiska föreningens utredning i detta ämne. Jag för min del kan knappast tro, att en utredning, när det gäller denna fråga, skall kunna bli av bättre beskaffenhet, om man nu ytterligare skall tillsätta utredningskommissioner, som skola taga den sidan av frågan i skärskadande. Här har Pomologiska föreningen klart och tydligt med siffror och exempel från utlandet visat på möjligheten att främja trädskötarkunskapen här i landet genom att anordna en rad av kortare kurser, kurser som i allt fall i betydlig mån komma till nytta för trädskötandet över huvud taget och jämväl för trädgårdsodlingen i allmänhet.

Om man således ser saken rätt, enligt vad jag uppfattat den-

Om åtgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.
(Forts.)

samma, är en utredning redan verkställd, en sakkunnig utredning av ett organ som man icke ett ögonblick kan misstänka för att icke vara fullt kvalificerat att bedöma, vad på detta område kan vara nyttigt. Jag finner därför, att utskottet, då det utan vidare sammankopplat herr Eriksons motion nr 184 angående trädskötarens utbildning med herr Linders motion om skrivelse till Kungl. Maj:t, slagit in på ett betänkligt sätt att för *närvarande* främja trädgårdsodlingen. Ty det är ju allom bekant, att, när en fråga blir hänskjuten till utredning, skall det sättas till en kommitté, som i sin mån vidlyftigt och grundligt skall gå till botten med ärendet och vilken i detta fall skulle få en massa med synpunkter att taga i betraktande, som herr Linders här framfört, och resultatet skulle bli, att, sedan vederbörande myndigheter slutligen uttalat sig, ärendet komme att förskjutas till framtiden kanhända fem å tio år. Under tiden, som man sysselsätter sig med dessa vidlyftigheter, skulle frågan om trädskötarkurser och frågan om att hjälpa trädskötarna med en ringa förhöjning av deras avlöning anstå, något som allra minst i dessa tider synes mig vara en praktisk och klok politik. Jag kan under inga förhållanden förstå, varför utskottet på detta sätt sammankopplat frågorna, och jag har icke kunnat uppleta någon annan förklaring härtill, än att meningen varit att så bekvämt som möjligt komma ifrån saken. Utskottet säger visserligen i slutet av sitt utlåtande, att det icke kan gilla de synpunkter som motionärerna göra gällande särskilt med avseende på utöväendet av den kontroll, som satts ifråga beträffande trädskötarna. Men som herrarne av förslagen funnit syfta ju motionerna på, att riksdagen skulle lämna ett ärligt anslag i förra fallet av 10,600 kronor till trädskötarkurser och i andra fallet av 15,000 kronor till trädskötarne.

Då som motionärerna föreslagit hushållningssällskapen skola bidraga med lika stora belopp kan man ju fatta och förstå, att meningen är, att hushållningssällskapen skola utöva den kontroll, som erfordras för att man icke på något sätt skall riskera att statsmedel bliva använda för ändamål, som icke därav äro förtjänta. Det synes mig därför — då dessa belopp äro synnerligen små och då trädskötarkurser äro behövlige, försåvitt man vill att fruktodlingsföreningarna skola få ett erforderligt antal trädskötare och om man dessutom vill, att dessa föreningar skola tillväxa och ytterligare utveckla sig i bygderna — som om det skulle ligga i sakens natur, att det vore en väl använd penning att *redan nu* anså medel för det ändamål motionärerna föreslagit. Med denna erinran om huru själva frågan ligger hemställer jag vördsamt, huruvida icke denna kammare skulle kunna beakta den sak som här föreligger i motion av herr Erikson m. fl. Jag tycker att man så mycket hellre skulle kunna göra anspråk på detta, som i denna kammare finnes en hel mängd personer, som intaga en mer eller mindre representativ ställning i respektive läns hushållningssällskap. För dem synes det mig böra ligga öppet och klart, att här vore någonting att redan nu göra, nämligen att söka främja träd-

skötarverksamheten genom att giva trädskötarna den lilla förhöjning i deras avlöning, som motionärerna föreslå och på samma gång gagna de många fruktodlareföreningarna som finnas i landet genom att bereda dem tillfälle att anordna trädskötarkurser på det sätt och under de förhållanden Pomologiska föreningen i sin utredning föreslar.

*Om åtgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.
(Forts.)*

På grund av vad jag nu i korthet anfört ber jag, herr talman, att för min del få yrka bifall till de av herr Erikson m. fl. väckta motionerna nr 184 och 185.

Herr Paulson: Herr talman! Den föregående ärade talaren förmenade, att dessa motioner ej bort sammanföras i ett betänkande. Utskottet har hallit före att alla tre motionerna egentligen avse samma sak, nämligen främjandet av trädgårdsodlingen i landet, och att en sådan åtgärd som att sammanföra dem i ett utlatande därför låte sig väl försvara.

Beträffande särskilt de två motioner, som väckts av herr Erikson i Uppsala m. fl. och vilka den föregående talaren gjorde sig till målsman för, har, såsom herrarna finna, utskottet ingalunda ställt sig avvisande mot den. Utskottet har icke avstyrkt dessa motioner utan endast sagt, att de torde få anses besvarade med vad utskottet ovan anfört. Den ena motionen nr 185 avser ju, såsom herrarne finna, att bereda en högre timavlöning åt s. k. trädskötare, en timavlöning som skulle utgå med ett med 10 öre förhöjt belopp. Jag hemställer i alla fall, om kammaren verkligen finner det lämpligt, att vi här i riksdagen skola besluta angående timpenning till dessa trädskötare. Det är en form, som utskottet icke ansett sig kunna biträda utan tagit bestämt avstånd ifrån.

Den andra motionen nr 184 rör utbildning av trädskötare. Härom är ju ingenting att säga. Det torde vara i sin ordning att utbildningen av trädskötare på ett mera omfattande sätt tillgodoses här i landet, men utskottet har ingalunda varit övertygat om, att det förslag, som i sådant hänseende framlagts av Pomologiska föreningen, skulle vara det enda riktiga. Om nu i allt fall en utredning skall igångsättas, torde det väl vara lämpligt att åt denna utredning överlämnas jämväl att bestämma hur denna utbildning lämpligast bör anordnas.

Den föregående talaren sade vidare, att genom bifall till utskottets förslag frågan skulle komma att förskjutas 5 å 10 år. Detta är väl ändå att se alltför pessimistiskt på saken. Det kan väl icke vara av den omfattning, att en så avsevärd tid skulle behöva tagas i anspråk. Det är väl icke av större betydelse än att det, om det överlämnas till sakkunnig utredning, inom relativt kort tid kan föreligga i utrett skick. Då jag emellertid anser att utskottet riktigt uppfattat saken, då det behandlat alla dessa motioner i ett sammanhang och på grund av vad jag nu anfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om åtgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.
(Forts.)

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Jag måste säga, att jag blev åtskilligt överraskad, när jag hörde den förste ärade talarens anförande i föreliggande fråga. Han var ganska ovänlig mot detta utskottsutlåtande, och jag har förgäves letat efter skälen till denna ovänlighet. Han sade bland annat, att utskottet begagnat detta nu föreliggande sätt för att så bekvämt som möjligt komma ifrån en avsevärt stor fråga. Jag kan icke finna, att det finnes något fog för ett dylikt uttalande. Här hava väckts två *speciella* motioner båda två berörande icke oväsentliga delar av hortikulturens, trädgårdsodlingens område. Vid sidan av dessa två motioner har väckts en mycket ingående motiverad *generell* motion om, att denna fråga skall bliva utredd. Är det då icke en allmän kutym inom svenska riksdagen, att man låter alla dessa frågor gemensamt komma till utredning för att sedan få dem riksdagen förelagda i ett sammanhang? Jag åtminstone kan icke påminna mig, att riksdagen någonsin, såsom den ärade talaren önskade, först behandlat en speciell motion och sedermera skickat den generella motionen under utredningsform till Kungl. Maj:ts skärskådande. Jag tror, att utskottet, om det gått den väg den ärade talaren ansåg riktig, ovillkorligen brutit mot en i riksdagen tämligen allmänt gängse praxis.

Den ärade talaren har vidare angivit, att han ansåg, att dessa båda speciella motioner redan blivit utredda genom motionernas motivering och däri åberopade förhållanden. Inom utskottet hade man verkligen icke en sådan syn på saken. Det är mycket sant, att Pomologiska föreningen gjort synnerligen mycket för trädgårdsodlingens tillgodoseende i vårt land, men man kan väl ändå icke vara säker på, att icke en fråga, som av denna förening utretts, ändå kan behöva skärskådas av officiella organ.

Den ärade talaren nämnde vidare, att genom de av utskottet förordade åtgärderna hela vår trädgårdsodlingsfråga komme att försumpas. Det komme, sade han att dröja 5 å 10 år innan den återkomme på riksdagens bord för att av riksdagen behandlas. Jag kan icke första den ärade talarens pessimistiska syn på frågan. Särskilt Pomologiska föreningens och den i övrigt föreliggande utredningen bör väl vara en tämligen god grundval för den utredning som generellt komme att äga rum, och under sådana förhållanden kan jag icke första annat än att denna fråga efter förutgången utredning inom en jämförelsevis kort tid skulle bli föremål för riksdagens behandling.

Av de-sa skäl ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu föredragna utlåtandet yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Österberg*, att utskottets hemställan i mom. a) skulle bifallas men att i fråga om mom. b) kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla de av herr *Erikson* i Uppsala m. fl. i ämnet väckta motionerna.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till vad utskottet hemställt vara med övervägande ja besvarad.

*Om åtgärder
för främjande
av trädgårds-
odlingen.*

(Forts.)

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 33, i anledning av väckt motion om anslag till understöd åt trädgårdskoloniverksamhet.

*Ifrågasatt an-
slag till under-
stöd åt träd-
gårdskoloni-
verksamhet.*

I en inom första kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 65, av herr *Ekman, Carl Gustaf*, och herr *Rosén*, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att till beredande av understöd åt trädgårdskoloniverksamhet anslå ett belopp å 500,000 kronor, att utgå på villkor, som av Kungl. Maj:t kunde varda stipulerade, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under innevarande år förskottsvis utgiva den större eller mindre del av beloppet, som för sakens snabbast möjliga realiserande kunde vara erforderligt.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av anförda orsaker hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Ekman, Carl Gustaf*: Jordbruksutskottet har uti föreliggande betänkande visat en synnerligt stor välvilja gentemot motionärerna och sagt, att vad motionärerna ifrågasatt är mycket viktigt, att det erfordras att åtskilligt blir gjort och att utskottet behjärtat nödvändigheten av, att något kommer att ske, men utskottet har använt sin överflödande välvilja till att åstadkomma ett fullständigt negativt resultat. Motionärerna påyrka först, att det skulle vidtagas åtgärder från statens sida för att stimulera till koloniträdgårdsverksamhet, men dessutom att man i övrigt måtte söka sätta städers och liknande samhällens invånare i verksamhet för framkallande från deras egen sida av produktion av jordbruksprodukter lämpliga till livsmedel. Nu säger utskottet, att det är riktigt och klart, att så bör ske, men utskottet åberopar, att i åtskilliga städer åtgärder från städernas sida vidtagits i sådant syfte. Ja, glädjande nog har så skett men icke i den utsträckning, som under nuvarande förhållanden kan anses erforderligt och framför allt icke i den utsträckning, som skulle kommit att ske, om städernas verksamhet på dessa områden blivit understödd från statens sida genom att staten i viss mån bidragit att stimulera en dylik verksamhet.

I slutet av betänkandet hänvisar utskottet ytterligare såsom en tröstgrund för motionärerna till, att inom lantbruksstyrelsen tillkallade sakkunniga avgivit förslag i vist avseende för liknande åtgärder samt att till lantbruksstyrelsens förfogande för ändamålet ifråga ställts ett visst penningbelopp. Men när man undersöker vad de sakkunniga föreslagit och vilka medel som ställts till lantbruksstyrelsens förfogande, finner man, att dessa medel *icke* avse det ändamål som motionen rört sig om eller tillgodoser det önsk-

Ifrågasatt anslag till understöd åt trädgårdskoloniverksamhet.
(Forts.)

ningsmål för vilket motionen är ett uttryck. Det till lantbruksstyrelsens förfogande ställda penningbeloppet avser dels att utge broschyrer, som skulle väcka intresse för trädgårdsodling och dels att sända omkring agitatorer, som skulle skapa intresse för saken. Men inga som helst medel stå till lantbruksstyrelsens förfogande för det speciella ändamål *motionärerna* avsett. Man kan därför icke undgå att tycka att det är underligt, att utskottet hänvisar till ett penningbelopp som icke kan komma ifråga för det syfte *motionärerna* avse.

Såsom frågan nu ligger är det emellertid omöjligt att framställa yrkande om bifall till *motionen*. *Motionärerna* hava ju avsett, att utskottet skulle pröva och angiva vissa grunder, i enlighet med vilka statsbidrag skulle kunna utgå. Några sådana grunder föreligga icke här, och jag är sålunda förhindrad att yrka bifall till *motionen*. Den utredning, som varit erforderlig för att erhålla sådana grunder, kunde *motionärerna* icke astadkomma.

Då jag sålunda måste ansluta utan yrkande, vill jag uttala det hoppet, att varken utskottet eller någon annan skall under fortsättningen av detta och följande år beträffande åtgärder på detta område behöva säga, att här föreligger en underlåtenhet, som starkt hämnat sig ifråga om livsmedelstillgången under den närmaste tiden för vårt folk.

Herr Paulson: Då den föregående talaren icke gjorde något yrkande, skulle jag icke upptagit kammarens tid, om det icke varit ett påstående, som han gjorde, vilket jag anser i någon mån böra beriktigas.

Den ärade talaren sade, att, då utskottet i sitt utlåtande sagt, att medel ställts till lantbruksstyrelsens förfogande, dessa medel avsåge något helt annat än det *motionärerna* avse. Ja, det är sant, att det anslag, som lantbruksstyrelsen fått för ändamålet, är ganska ringa och anspråkslöst gent emot vad *motionärerna* begära. *Motionärerna* begära en halv miljon kronor, och det anslag, som lämnats till lantbruksstyrelsen, utgör endast tre tusen kronor. Men detta anslag avser i alla fall att på grund av sakkunnig utredning vidtaga åtgärder, som avse att främja produktion och konsumtion av grönsaker. Detta anslag skulle användas till broschyrer, som skulle meddela allmänheten upplysning om, huru koloniträdgårdar skola anläggas, samt till att bestrida kostnaderna för resor för konsulenter, som för detta ändamål skulle resa omkring i landet ävensom till gratisutdelning av trädgårdsfrön. Detta är ju i varje fall åtgärder i motionens syfte, även om de icke kunna anses fylla de krav *motionärerna* här framställt.

Nu sade den ärade talaren, att utskottet erkänt, att trädgårdskoloniverksamheten särskilt i städerna omfattats med ett allt mer växande intresse. Ja, det ha *motionärerna* också erkänt. Det är ett faktum, att i många och stora delar av vårt land trädgårdskoloniverksamheten omfattas med synnerligt stort intresse. Och man kan då hava rätt att förmoda, att genom exemplets makt

även i de trakter, där denna verksamhet för närvarande ligger nere, man skulle, så att säga, kunna väcka densamma till liv och att intresset där skulle framkomma, så att kommunerna på eget initiativ toge denna fråga om hand.

Ifrågasatt anslag till understöd åt trädgårdskoloni-verksamhet.

(Forts.)

Nu ha motionärerna också förebrått utskottet att genom de åtgärder utskottets utlåtande innebär denna fråga skulle komma att förskjutas. Men motionärerna hava ju också hemställt, att det först skulle vidtagas utredning och att det sedan skulle företagas åtgärder till följd av denna utredning. Även detta torde taga sin tid, och i varje fall torde, om än utredning genast vidtages, följden icke bli några nya trädgårdskolonier för innevarande år. Emellertid har utskottet, då i de åtgärder som lantbruksstyrelsen fatt i uppdrag att vidtaga ligger något som i avsevärd grad bör kunna främja trädgårdskoloni-verksamheten, ansett, att motionärerna bort nöja sig med vad utskottet föreslagit och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag vill endast konstatera, att för det första de här ifrågasatta medlen, om vilka utskottet talar och som utgjorde 3,000 kronor i allt, äro upptagna för ett tydligt vid anvisningen angivet ändamål. Det finnes sålunda icke någon som hälst del av medlen för tillgodoseende av det önskemål, som motionärerna framställt.

I övrigt vill jag säga, att jag för min del måste anse, att trots vad den ärade utskottsrepresentanten anför, det för mig står fullständigt lika obegripligt, huru utskottet kunnat behandla en av utskottet som så behjärtansvärd framhållen angelägenhet, särskilt i nuvarande situation, på ett sådant sätt som skett.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder för igångsättande av ett statens tegelbruk, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om ändring i § 2 tryckfrihetsförordningen.

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 98, hade herr *Alkman* hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta att i tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4, fjärde stycket, införa de här nedan kursiverade orden:

»Att mobiliseringsplaner — — — — —

ej må i annan ordning än i särskild av Konungen utfärdad förord-

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande. — — — och skriften konfiskeras.»

(Forts.)

Utskottet hade i nu ifrågavarande utlåtande på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Hellberg, Mannheimer, Olof Olsson, von Zweigbergk, Larsson* i Västerås, *Halén, Kropp* och *Sterne*, vilka med hänvisning till de i motionen anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av ifrågavarande motion ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville utreda på vad sätt de olägenheter, som visat sig medfölja tillämpningen av tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 fjärde stycket, kunde undanröjas genom bestämmelse i tryckfrihetsförordningen, att sagda tillämpning skulle regleras genom en av Kungl. Maj:t utfärdad verkställighetsförordning.

Herr Mannheimer: Herr talman! Den fråga, som beröres i den motion, i anledning av vilken detta betänkande avgivits, är efter min mening förtjänt av riksdagens allvarliga beaktande. Den utgör ett uttryck för det rådande, vitt utbredda missnöje, som föreligger rörande det sätt, varpå vissa tryckfrihetsförordningens bestämmelser angående sekretess tillämpas.

Motionären riktar uppmärksamheten särskilt på ett moment i tryckfrihetsförordningens § 4 mom. 2, 4:e stycket. Detta stycke innehåller vissa bestämmelser rörande sekretess för handlingars offentliggörande, som kan medföra våda för rikets säkerhet eller uppenbart skada landets försvar. Dessa bestämmelser infördes i vår tryckfrihetsförordning dels år 1897 och dels år 1915. Före 1897 funnos inga bestämmelser i tryckfrihetsförordningen rörande vissa militära handlingars hemlighållande, och som herrarne torde finna av den i utskottsutlåtandet förefintliga historiken, hava också förslag vid flera tillfällen framburits om ändringar i tryckfrihetsförordningen i detta ämne. Av historiken inhämtas också, att endast efter mycket stor tvekan riksdagen slutligen beslöt gå med på dessa inskränkningar i tryckfriheten.

Det förslag, som framlades år 1869 och som ville bereda sekretess åt sådana försvarsverket angående handlingar, vilkas kungörande kunde medföra våda för rikets säkerhet, så att desamma ej finge utlämnas utan regeringens tillstånd och förrän 50 år förflutit, ansågs allt för svävande och såsom lämnande regeringen för stor makt i avseende på rätten att bestämma, vilka handlingar allmänheten borde få taga kännedom om.

I det förslag, som därefter framkom, år 1871, vilket gick ut på ungefär detsamma som 1869 års förslag, ville man emellertid ej ens lämna Kungl. Maj:t rätt att göra undantag från det skydd man ville införa. Då uttalade Sven Adolf Hedin om detta förslag, att det skulle bli ett vapen i händerna på det hemlighetsmakeri, som

länge inom vår krigsstyrelse allt för mycket skadat landets intresse.

Vad slutligen beträffar det förslag, som framkom 1896 och 1897 införlivades med vår grundlag, kan det vara av intresse att erinra sig det yttrande, som reservanter inom utskottet, vilket föreslog införandet av skyddsbestämmelser rörande militära handlingar, då gjorde. De uttalade, att de i likhet med utskottets flertal hyste den åsikten att viktiga bestämmelser om krigsmaktens mobilisering borde, så vitt möjligt vore, hållas hemliga, men att de ställde sig avvisande bland annat av det skälet, att de befarade, att sekretessen kunde komma att gå in på områden, varigenom riksdagens granskningsrätt med avseende å de av densamma beviljade medlens användande inskränktes. Och under debatten framhöllos i andra kammaren allvarliga farhågor för, att förslaget skulle leda till, att vederbörande, då de förehade något, som icke tålde dagens ljus, skulle kunna undandraga sina handlingar för offentligheten. Emellertid efter mycket kompromissande och sammanjämkning beslöts det tillägg, som nu finnes i 4:e stycket av andra paragrafens 4 mom. Det stycke som då 1897 infördes, har denna lydelse: »att mobiliseringsplaner för hären och flottan samt planer för deras sammandragning och samverkan ävensom sadana kartor, ritningar och beskrifningar angående rikets fästningsverk, minförsvar, militära positioner, kommunikationsleder och uppfinningar, vilkas offentliggörande kan medföra våda för rikets säkerhet, ej må utan Konungens särskilda tillstånd utlämnas, sedan Konungen i statsrådet fattat beslut, att dessa handlingar skola hållas hemliga; dock att härigenom konstitutionsutskottets, statsutskottets och statsrevisorernas rätt ej inskränkes». Genom den gjorda specialiseringen av de handlingar, som skola vara hemliga, genom att föreskriva, att hemlighållandet förutsatte ett beslut av Konungen i statsrådet, och genom att uttryckligen göra förbehåll om statsutskottets, konstitutionsutskottets och statsrevisorernas granskningsrätt trodde man sig hava avvärjt de farhågor, som i riksdagen framkommit mot förslaget.

På sätt av utskottets utlatande framgår, utfärdade Kungl. Maj:t år 1899 tvenne cirkulär. Det ena rörde sättet för förvarandet av hemliga handlingar, och det andra innehöll en förteckning över de handlingar, som skulle vara hemliga. Denna sistnämnda förteckning stämplades själv såsom hemlig. Det förra cirkuläret, som rörde sättet för förvarandet, kompletterades genom ett nytt kungligt cirkulär av 1912.

Slutligen infördes 1915 i tryckfrihetsförordningens ifrågavarande moment ett tillägg, varigenom en del nya slag av handlingar uppräknades, och varigenom såsom sekretessgrund angavs icke blott, att våda kunde föreligga för rikets säkerhet, utan ock att ett offentliggörande uppenbart kunde skada försvaret. I förbigående må framhållas såsom ganska anmärkningsvärt, att Kungl. Maj:t ännu icke efter de upplysningar, man kunnat inhämta, lär hava fattat något beslut, varigenom de handlingar, som infördes i tryckfrihetsförordningen 1915, skola hållas hemliga, och då ett sådant

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

(Forts.)

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.

(Forts.)

beslut av Kungl. Maj:t är förutsättningen för, att dessa handlingar skola vara hemliga, äro de, efter vad jag kan förstå, fortfarande offentliga.

Man kan nu fråga: Huru har nu tillämpningen av dessa sekretesstadganden skett? Hava de farhågor, riksdagen uttalade 1896 besannats eller icke. Har riksdagens kontroll blivit inskränkt på sätt, som ifrågasattes, nämligen så, att sådant, som utan skada för rikets säkerhet kunnat offentliggöras, har undandragits offentligheten med stöd av ifrågavarande stadgande? Motionären för sin del är icke tveksam om svaret. Han säger:

»Att grova missbruk i mycket stor utsträckning förekomma inom de grenar av administrationen, såväl militära som civila, vilka genom sin verksamhet äga att taga befattning med sådana handlingar, vilka kunna falla under stadgandena i fjärde stycket av tryckfrihetsförordningens 2: 4, är otvivelaktigt, — — — —».

Motionären anför åtskilliga skäl till stöd för sitt uttalande. Han påvisar, huru de militära myndigheterna, arméförvaltningen och generalstabschefen i yttranden avgivna 1912 med anledning av det cirkulär, Kungl. Maj:t utfärdat rörande förvarandet av hemliga handlingar, själva framhållit, att missbruk skett. Om herrarna gå till motionen, skola herrarna finna tydliga uttalanden i den riktningen. Motionären erinrar vidare om statsutskottets ingripande i anledning av arméförvaltningens egen åtgärd att inblanda förhållanden av otvivelaktigt offentlig natur i en med hemlig stämpel försedd förklaring. Samma erfarenhet, att icke hemliga handlingar eller handlingar, som äro av icke sekret natur, förses med den röda stämpeln, så snart de komma in i en akt, i vilken någon handling av hemlig natur finnes, har kunnat göras av medlemmar i konstitutionsutskottet.

Jag erinrar mig ett par exempel. Ett vill jag draga inför kammaren. Det har för övrigt vid ett föregående tillfälle varit framdraget inför denna kammare. Det rör sig om justitiekanslerns förklaring i anledning av Karl Staaffs till Kungl. Maj:t gjorda ansökan, att en viss hemlig handling måtte vardas utlämnad till den domstol, som hade att handlägga den av Staaff mot professor Mittag-Leitler riktade talan om ansvar för smädelse. Denna justitiekanslerns förklaring blev stämplad hemlig. Varför? Ja, det har ingen kunnat svara på. Den offentliggjordes av konstitutionsutskottet i en till dess dechargebetänkande fogade reservation, och det fanns icke någon vare sig i utskottet eller riksdagen, som kunde finna, att den innehöll något, som behövde hemlighållas. Det framställdes en uttrycklig fråga till de medlemmar av regeringen, som då voro närvarande i kammaren, vad som kunnat vara anledning till, att denna justitiekanslerns förklaring stämplats såsom hemlig. Men något svar gavs icke. Säkert hade icke något annat svar kunnat givas än, att den var stämplad »hemlig» därför, att densamma hade placerats i en akt, som förvarade en hemlig handling. Detta är ju alldeles abderitiskt, att något sådant kan hända, och man skulle ju kunna finna det högst märkvärdigt, att

det icke fanns någon inom regeringen eller departementet, som, ehuru det den gången gällde Karl Staaft, insåg skyldigheten att söka få bort den röda stämpeln å handlingen, vilken innehöll uppslag, som kunde vara av vikt och värde för Staafts sak.

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

(Forts.)

Motionären påvisar vidare i sin motion, vilken oreda och inkonsekvens, som är förenad med den gängse tillämpningen av sekretesstadgandena i fråga. Han framhåller t. ex. rörande sjökarteverket, att handlingar rörande sjökarteverket äro hemliga. Det är tydligt, att detta måste bero på att i den förteckning över hemliga handlingar som Kungl. Maj:t utfärdat, stadgas, att sjökarteverket tillhörande handlingar äro hemliga. Generalstabens topografiska kartor finnas att köpa i vilken bokhandel som helst, men såsom chefen för sjökarteverket framhållit, om man vill ha kartan över mätningarna i Storsjön i Jämtland, så är den hemlig, under det att generalstabens topografiska kartor över strandområdena runt omkring äro för allmänheten tillgängliga. Vad är det för mening i detta? Och chefen för sjökarteverket har också själv framhållit, att hemlighållandet av dylika handlingar kan medföra stor olägenhet både för den vetenskapliga forskningen och industrier.

Eller vad säges om följande exempel, som också motionären berättar? Förslaget till omorganisation av flygväsendet utarbetades inom marininstaben och skickades till sjöförsvarsdepartementet. När det kom in till departementet, förseddes det med röd stämpel, medan konceptet låg kvar i marininstaben utan någon stämpel. Under remissdebatten i andra kammaren i år framkommo också klagomål över det sätt, varpå den hemliga stämpeln numera användes och varigenom riksdagens granskningsrätt illuderas. Samma anmärkningar hava framkommit på tidigare stadium och sålunda icke berott på de nuvarande tidsförhållandena. Redan 1908 gjordes anmärkning av den nyss avgångne sjöministern i hans egenkap av riksdagsman och även från andra riksdagsmän gjordes samma anmärkning, att riksdagens granskningsrätt genom användandet av stämpeln »hemlig» gjordes illusorisk. Men jag behöver icke gå närmare in på denna sak. Jag gissar, att den är så bekant, att det därom kan sägas: Känd sak är så gott som vittnad. Men det synes mig, att ett sådant tillstånd naturligtvis icke kan förtjäna beteckningen tillfredsställande, och det visar, att de farhågor som uttalades 1896 i avseende på det sätt, varpå man kunde tro, att denna nya bestämmelse skulle tillämpas, hava visat sig riktiga.

Motionären uttalar också, att vad man bör göra är att kräva en mer eller mindre omfattande revision av hela detta sekretesväsende. Emellertid inskränker han sina önskemål i den motion han väckt till att söka åstadkomma, att vederbörande myndigheter, högre och lägre, på ett noggrant sätt efterleva de nu gällande stadgandena. Han anser, att olika utvägar kunna finnas för att nå det syftet, och han har i andra motioner, som icke tillhöra konstitutionsutskottets behandling, sökt komma fram på den vägen, då han nämligen föreslagit, att man skulle i instruktionerna för

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.

(Forts.)

justitieombudsmannen och militieombudsmannen införa bestämmelser, varigenom uttryckligen ålades dem att hava uppmärksamheten fast på dessa förhållanden. Dessa motioner komma nog snart på kamrarnas bord, då det blir tillfälle att debattera dem. Men även om kamrarna skulle bifalla det förslag, som snart framkommer från lagutskottet om skärpt kontroll på detta område, kan man dock icke anse, att all den oreda och osäkerhet, som för närvarande är rådande på området, därmed blivit i den mån, som det är möjligt, fullt undanröjd. Motionären för sin del håller före, att en av de viktigaste anledningarna till, att en sådan praxis uppkommit angående tillämpningen av de militära sekretesstadgandena, vore att söka däri, att Kungl. Maj:t icke samtidigt, som han fattat beslut rörande vilka handlingar, som skola vara hemliga, utfärdat en verkställighetsförordning, som förklarade, huru dessa förordningar skola tillämpas. Man får komma ihåg, att de skola tillämpas av en mängd myndigheter och tjänstemän, som visst icke hava någon vidare erfarenhet rörande tolkningen av grundlagarna. Jag tror nog, att motionären har rätt, att om man hade haft en sådan sorgfälligt avfattad verkställighetsförordning beträffande grundlagsstadgandena, hade det blivit mer reda och ordning än för närvarande är fallet. Han framhåller även — och jag tror att han också däri har rätt — att den omständigheten, att den av Kungl. Maj:t utfärdade förteckningen själv stämplats som hemlig, också i sin mån bidragit till den nu existerande lagtillämpningsanarkien. Förslaget går därför ut på att Kungl. Maj:t skall utfärda en dylik verkställighetsförordning om sättet för sekretessens behöriga tillämpning från myndigheternas sida. Denna förordning bör enligt motionärens mening upptaga en förteckning, »så specialiserad som med hänsyn, å ena sidan till dess offentliga natur, å andra sidan till själva syftet med dess innehåll kan befinnas tillrådligt och behöfligt, över de slag av militära handlingar, som Kungl. Maj:t enligt tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 4 beslutat skola hemlighållas; vidare, bland annat, ett strängt förbud mot att i hemlig handling sticka undan frågor av icke hemlig natur, och i sammanhang därmed nödiga föreskrifter rörande expedierandet i särskilda skrivelser av hemliga och icke hemliga ärenden; likaledes föreskrifter om den ordning, i vilken åsatt hemlig beteckning må skyndsamt kunna avlägsnas från handling, som till äventyrs med oratt försetts med sådan beteckning; samt slutligen bestämmelser om sättet för hemlig handlings förvaring, försändande m. m.» Motionären påyrkar, att uti tryckfrihetsförordningen skall införas en bestämmelse om, att en dylik verkställighetsförordning skall av Kungl. Maj:t utfärdas, och han har även formulerat sitt förslag om ett tillägg till tryckfrihetsförordningen i sådant syfte.

Huru ställer sig nu utskottet till denna motion? Dess yttrande är dikterat av utskottets högerhalva, som denna gång haft tur i lottningen, och innehåller ett bestämt avisande av förslaget. Om till äventyrs någon läst utskottets betänkande utan att taga del av motionen, måste han enligt min mening få det intrycket, att

motionären uttalat sig emot nödig sekretess på det militära området. Utskottet säger i början av sitt utlåtande följande: »Nödig sekretess på det militära området är således ingalunda stridande mot de principer, på vilka tryckfrihetsförordningen vilar.» — Men detta har varken motionären eller någon annan påstått. Jag vill betona, att motionären icke har yrkat på någon som helst ändring av grundlagens stadgande, rörande vilka handlingar som skola vara av hemlig natur eller ej, utan lämnar detta område fullkomligt som det för närvarande är, men vad han yrkar på är, att det grundlagsstadgande, som nu finnes, skall tillämpas på ett riktigt sätt. Jag vill emellertid icke närmare ingå på utskottets betänkande i detta avseende, då jag antager, att motionären själv kommer att föra sitt försvar i den punkten. Men vad jag här velat hava fastslaget är endast, att den uppfattning, man lätt skulle kunna få av utskottets sätt att skriva sitt betänkande, eller att skillnaden mellan utskottets syn på dessa saker och den uppfattning som framkommer i motionen — och även hos reservanterna, vilka ju stödjä motionen — skulle vara den, att man i utskottet vore mera mån om att på det militära området icke sådant yppas, som är till skada för landets säkerhet eller dess försvar, än vad motionären och reservanterna äro, icke har minsta fog för sig. Skillnaden ligger enligt min mening på en helt annan bog. Motionären och reservanterna äro säkerligen lika måna som utskottet därom, att intet offentliggöres, som skulle kunna åstadkomma dylik skada. Utskottsbetänkandet är skrivet i den anda, som för närvarande är så modern, i den högeranda, som icke synes fästa någon större vikt eller något större intresse — för att använda ett mycket mildt uttryckssätt — vid de rättigheter, vilka enligt grundlagen tillerkännas riksdagen i fråga om prövning och kontroll, så att dessa rättigheter kunna upprätthållas i hela den vidd, våra grundlagar medgiva. Vi hava ju sett, huru den regering, som nyss avgatt, och särskilt dess förste man, på ett såsom det synes fullt systematiskt sätt sökt att på riksdagens bekostnad utvidga regeringsmakten under former, som för några år sedan skulle vara fullständigt otänkbara. Man har sett, hurusom högerns ledare i denna kammare vid flera tillfällen uttalat sitt och partiets stora förtroende för denna regering och särskilt för dess främste man, utan någon reservation beträffande dess politik gent emot riksdagen. Man har sett, huru i andra kammaren en framträdande ledamot av högern varnat riksdagen för att fasthålla vid sina grundlagsenliga rättigheter, då detta kunde ha till följd ytterligare inskränkningar i riksdagens ställning.

Jag kan ej se annat, än att detta utskottsbetänkande utgör ett barn av denna anda. Utskottet har icke velat se den fara, som ligger i den påvisade praxis i avseende å tillämpningen av bestämmelserna i fråga, vilken praxis omöjliggör för riksdagen att fullgöra den gransknings- och kontrolleringsuppgift, grundlagarna tillerkänt riksdagen och som ställt sig aldeles avvisande gent emot

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.
(Forts.)

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighällande.
(Forts.)

några åtgärder, som skulle kunna råda bot på förefintliga missförhållanden.

Reservanterna för sin del däremot ha icke kunnat annat än finna, att motionären haft goda skäl för sin uppfattning att något måste göras.

Vi äro emellertid ej övertygade om, att den formulering, som motionären givit sitt föreslagna tillägg till tryckfrihetsförordningens ifrågavarande moment, är den lyckligaste. Givetvis äro svårigheterna att finna en tillfredsställande formulering av det erforderliga stadgandet större i ett fall som detta, då man rör sig på ett område, som täckes av sekretess. Det material, som behöver bearbetas för att man skall kunna bilda sig en bestämd mening angående den rätta formuleringen, står endast Kungl. Maj:t till buds. Reservanterna ha därför inskränkt sig till att hemställa om en skrivelse i motionens syfte.

De anmärkningar, utskottet gjort mot själva förslaget om en verkställighetsförordning, börja med argumentet, att utskottet uttalar sig mot lämpligheten av, att förteckningen över vilka handlingar som skola vara hemliga, skulle vara offentlig. Jag kan ej dela denna uppfattning, ty först och främst synes det mig, att det är av betydelse, att denna förteckning är offentlig ur den synpunkten, att man därigenom erhåller större möjlighet att utöva kontroll över myndigheter och tjänstemän. Och beträffande frågan, om denna förteckning kan utan fara för den nödiga sekretessens bevarande offentliggöras, vill jag upplysa därom, att den nuvarande hemliga förteckningen, som tillkom år 1899 och ej, efter vad som lär vara fallet, kompletterats med några nya bestämmelser, varit tillgänglig för konstitutionsutskottet. Utskottet har under sina överläggningar varit i tillfälle att taga del därav, och det fanns icke någon på något håll i utskottet, som kunde peka på någon punkt i denna förteckning, där det skulle vara till skada för landets säkerhet eller till uppenbar fara för försvaret, därest densamma offentliggjordes. Jag tror därför icke, att de skäl, utskottet anfört mot att förteckningen skulle vara offentlig, äga någon vidare betydelse.

Vad beträffar de av motionären fordrade bestämmelserna, som skulle inflyta i den av honom förordade verkställighetsförordningen och som skulle reglera sättet för borttagandet av på handlingar anbragta s. k. hemliga stämplor, har utskottet anmärkt, att motionären icke på något vis antytt, vilka grundsatser och utvägar man tänkt sig tillämpa i dylika fall. I anledning härav vill jag blott hänvisa till det av motionären åberopade, i motionen intagna cirkuläret från arméförvaltningen när denna myndighet hade att yttra sig över den förordning som sedermera 1912 utfärdades. Arméförvaltningen yttrar då:

»Vid tillämpning av de utav Eders Kungl. Maj:t hittills lämnade föreskrifter i fråga om vilka handlingar skola behandlas såsom hemliga, har understundom inträffat, att vederbörande myndigheter behandlat ärenden, vilka till sin natur icke varit att

*Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)*

betrakta såsom hemliga, i den ordning som stadgats angående hemliga handlingar. I sådant hänseende får arméförvaltningen såsom exempel framhålla, att i vissa fall militära chefer vid avlättande av framställning om anvisande av medel för anskaffande av särskilda förvaringsrum för mobiliseringshandlingar betecknat sådana framställningar som hemliga. För undvikande därav, att flera ärenden än som med noggrann tolkning av gällande föreskrifter oundgängligen är erforderligt behandlas sasom hemliga, läser det enligt arméförvaltningens uppfattning vara nödvändigt att meddela ett stadgande i syfte att överordnad myndighet i fall, då från underordnad inkommer en såsom hemlig betecknad handling i ärende av icke hemlig natur, må äga att lämna föreskrifter om ärendets behandling i vanlig ordning, och om upphävande av den inkomna handlingens beteckning såsom hemlig. Omvänt bör ock överordnad myndighet äga rätt föreskriva, att handling, som av underordnad behandlats såsom icke hemlig, skall såsom hemlig behandlas.»

Här är ju ett sätt angivet. Om detta är det lämpligaste eller om något annat bör komma till användning, lämnar jag därhän. Det bör bliva föremål för den utredning, varom man anhåller hos Kungl. Maj:t.

Herr talman! Jag skall sluta med vad jag yttrade i början av mitt anförande. Här föreligger en motion, som jag anser vara förtjänt av riksdagens allvarliga beaktande, och jag tror, att jag anført grundade skäl för att denna uppfattning är riktig.

Med stöd härav ber jag att få yrka avslag på utskottets betänkande och bifall till den av mig och andra vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Cla s o n: Herr greve och talman, mina herrar! Jag anhåller att något få försvara utskottets ståndpunkt.

Jag skall då gärna medgiva, att frågan är viktig, men därav följer naturligtvis icke, att den kan och bör lösas på sätt motionären här föreslagit. Herr Mannheimer började sitt anförande med en historik över uppkomsten av hithörande bestämmelser. Det förefaller mig, som om han därvid med skäl kunnat börja sina data något tidigare, än han gjorde. Han kunde hava omnämnt, huru det faktiskt stod till på detta område i stort sett ända till 1896 då grundlagsbestämmelserna infördes. Det var ju så, att dessa förhållanden fram till det året reglerades genom ett kungl. brev av 1820, enligt vilket stora grupper av militära handlingar voro och höllos hemliga. Den ärade talaren för reservanternas ville citera ett yttrande av S. A. Hedin från 1871 års riksdag angående då föreslagna grundlagsändringar och angående olämpligheten av dessa grundlagsändringar. Men om han velat citera allt vad Hedin den gången yttrade, borde han också hava omnämnt, att Hedin samtidigt yttrade, att han hellre i grundlagen såge ett förbud, sådant som utskottet då förordade, än han såge det administrativa godtycket stifta en sådan lag. Det var således

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.

(Forts.)

från Hedins ståndpunkt en fördel, att bestämmelserna intogos i grundlagen, framför att de reglerades genom en kungl. förordning.

Slutligen gjorde också herr Mannheimer i sin historik gällande, så vitt jag förstod, att det icke från motionärens sida eller från reservanternas sida skulle hava uttryckts något missnöje med de nuvarande sekretessbestämmelserna på området. För reservanternas ståndpunkt får talaren naturligtvis själv svara, men nog har motionären i sin motion alldeles uttryckligen sagt, att det kan starkt ifrågasättas, huruvida den år 1915 skedda omredigeringen av tryckfrihetsförordningen på denna punkt i allo fått den lämpligaste formulering. Nog har alltså motionären uttryckt sitt missnöje med den omformuleringen. Beträffande denna omformulerings tillkomst vill jag emellertid erinra därom, att den är så gott som ordagrant hämtad ur det förslag, som framlades av kommitterade för tryckfrihetsförordningens revision. Dessa hade ju arbetat några år tidigare, och den, som har kännedom om sammansättningen av den tryckfrihetskommittén, lär icke kunna jäva, att i densamma iaktogs all möjlig hänsyn till nödig tryckfrihet liksom också all hänsyn till tillbörlig sekretess.

Nu är det ju så, att om man går igenom den historiska utvecklingen på detta område, man finner, att utvecklingen fört med sig, att statsmakterna i vårt land funnit sig nödsakade att lägga mer och mer av dessa ömtåliga förhållanden under sekretessen. Det står givetvis i sammanhang med den allmänna utvecklingen i olika länder på detta område. Men den, som haft tillfälle att läsa igenom utskottets utlåtande och särskilt den vid utlåtandet fogade bilagan, skall finna, att trots detta våra militära handlingar, våra till försvarsverket hörande aktstycken, icke på långt när äro så strängt skyddade, som förhållandet är i främmande länder. Jag tror således, att man icke kan säga, att vi i det fallet arbeta under alltför stränga bestämmelser.

Vad sedan motionen angår, har utskottets avstyrkande av denna motion helt naturligt till en del berott på rent formella grunder. Motionären föreslår, att grundlagen skulle begränsas eller kompletteras genom en av Kungl. Maj:t utfärdad verkställighetsförordning. Alldeles fränsett frågan om det tveivelaktiga värdet av att begränsa grundlagen genom en av Kungl. Maj:t utfärdad förordning, om vars innehåll ingen vet, huru det skulle se ut, skulle ju en grundlagsändring i sådant syfte och sådana riktning, som motionären föreslagit, icke utgöra den allra minsta garanti för vad motionären önskat få fram. Såsom han formulerat sitt förslag, skulle det innebära, att ända tills förordningen komme till stånd — vilket skulle ligga i Kungl. Maj:ts hand att avgöra — över huvud taget ingenting på detta område skulle kunna utlämnas till offentligheten; ja, såsom motionären lagt saken, är det icke ens givet, att förordningen i sig själv skulle vara offentlig.

Men även om man bortser från dessa formella brister, har det för oss i utskottet varit klart, att också i realiteten motionen icke kunnat tillstyrkas. Huru man än vrider och vänder på densamma, blir kärnpunkten i frågan den, huruvida man skall möjliggöra och

skapa en offentlig diskussion över sådana spörsmål som frågan, om den eller den handlingen bör vara hemlig eller icke. Motionären yrkar bland annat, att den specialförteckning över hemliga handlingar, som Kungl. Maj:t utfärdar, skall göras offentlig. Men det synes mig ligga i fullt klar dag — såsom det framhölls redan 1896 — att en sådan anordning skulle äventyra den säkerhet för riket, vilken man vill ernå genom hemlighållandet. Nu yttrade den föregående ärade talaren, att i utskottet, där man haft tillfälle att se denna förteckning, ingen ledamot velat påstå, att ej förteckningen saklöst kunnat offentliggöras. Jag bestrider detta på det allra bestämdaste. Själv framhöll jag i utskottet, att efter mitt förmenande denna förteckning absolut icke kunde offentliggöras. Klart är, att jag icke kan gå in i detaljdiskussion om bestämmelserna i en hemlig förteckning, men jag ber i detta avseende att få hänvisa till vad som anföres i utskottets utlåtande på sid. 10—11, där utskottet yttrar följande, som jag ber att få stryka under: »Det står för utskottet klart, att för sekretessens bevarande i åtskilliga fall redan tillvaron av vissa hemliga handlingar bör hemlighållas. Att personer, som obehörigen söka vinna inblick i våra militära förhållanden, icke känna de olika slagen av hemliga handlingar eller ens tillvaron av vissa dylika, måste naturligtvis bilda ett väsentligt skydd mot dessa personer och försvåra deras verksamhet. Vinnes en sådan kännedom, blir det lättare för en dylik person att på ett verksamt sätt ordna sina efterspaningsåtgärder av direkt, eller mera indirekt slag. Dessutom torde en sådan förteckning, både genom vad den upptager och genom vad den underlåter att upptaga, för en militärt skolad bedömare kunna giva värdefulla upplysningar om vår försvarsberedskap och om huru vi inbördes värdesätta olika grenar av försvarsväsendet. Även därutinnan skulle dessutom en publicitetsbestämmelse i fråga om dylika förteckningar vara till skada, att införandet av nya viktigare anordningar inom vårt försvarsväsen skulle genom förteckningens nödvungna kompletterande med nya moment bliva offentliggjort för envar.» Jag ber att på det bestämdaste få understryka detta, och det förefaller mig, som om vad där yttras om omöjligheten att offentliggöra dylika detaljförteckningar verkligen vore så självklart, som man någonsin kan begära. Jag kan även tillägga och poängtera, vad utskottet säger i nästa sats, om att då utskottet sökte göra sig reda för, huru det förhöll sig i främmande länder i detta hänseende, man fick det svaret, att om det är något, som man håller i den allra största hemlighet i utlandet, det är just sådana förteckningar. Men här önskar motionären att den skulle vara något, som i första hand finge offentliggöras!

Vidare har motionären föreslagit, att den tilltänkta verkställighetsförordningen skulle innehålla vissa bestämmelser om förvaring av hemliga handlingar. Dylika bestämmelser finnas redan och äro hos oss offentliggjorda.

Än ytterligare har motionären talat om det olämpliga i en sammanblandning i samma akt av vad som är hemligt och icke hemligt. Men också härom finnas redan bestämmelser offentliggjorda, ehuru

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

(Forts.)

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

motionären synbarligen icke känt till dem, då han skrev sin motion, och därför gått förbi deras tillvaro.

Motionären har jämväl talat om möjliggörande av att den hemliga stämpeln skulle kunna avlägsnas, men bestämmelser angående den saken tillhöra enligt min mening tryckfrihetsförordningen. Man skulle kanske kunna tänka sig stadganden där i detta syfte, men hur man än vrider och vänder på saken, blir det väl dock självklart, att man icke kan tillåta offentlig diskussion om huruvida den eller den handlingen fortfarande bör vara hemlig eller icke, utan att handlingens karaktär av att vara hemlig kommer att rubbas och därmed även i någon mån dess innehåll kommer att bliva bekant.

Nu ha både motionären och den senaste ärade talaren yttrat, att här skulle råda så mycket missbruk på detta område; man skulle hemligförklara alltför mycket. Det är ju givet, att beträffande den saken, jag liksom herr Mannheimer måste säga, att det är omöjligt att diskutera dessa spörsmål i detalj, då man icke får i detalj diskutera innehållet av sådana hemliga handlingar. Men icke skulle, såvitt jag förstår, misstag i avseende på hemligförklarande kunna på något sätt avhjälpas genom den av motionären tilltänkta verkställighetsförordningen. Däremot skulle man ju kunna tänka sig, att en skrivelse avlätes till Kungl. Maj:t, däri man begärde, att Kungl. Maj:t skulle övervaka, att icke för mycket hemligförklarades. Men redan nu finnes ju en förordning utfärdad i den delen, och utskottet har i sitt betänkande understrukit vikten av att denna förordning tillämpas.

Går jag därefter till de av motionären anförda exemplen på vad han menar vara oriktigt hemligförklarande, måste jag säga att vissa av dem icke alls övertygat mig om att han har rätt, ehuru motionären tydligen avser, att de skulle verka övertygande. Motionären talar på ett ställe om en skrivelse från arméförvaltningen, däri arméförvaltningen skulle hava uttalat, att det vore olämpligt att sätta den hemliga stämpeln på framställningar om anvisande av medel för anskaffande av särskilda förvaringsrum för mobiliseringshandlingar. Efter vad jag kan förstå är det dock klokt och riktigt, att när sådana förvaringsrum i vissa lokaler inrättas för särskilt viktiga handlingar, icke den handling, som beskriver, huru och var dessa rum skola anordnas, göres offentlig, så att den blir tillgänglig för vem som helst, som vill gå och titta på den och skaffa sig inblick i, var uti lokalen dessa viktiga handlingar äro förvarade.

Motionären har jämväl berört — och det tog även den siste ärade talaren upp — frågan om handlingar tillhörande sjökarteverket, och, såsom den siste talaren framställde saken, föreföll det, som om alla sjökarteverket tillhörande handlingar skulle förklarats hemliga. Så är emellertid icke förhållandet. Vad som i det avseddet förordnats skola hemlighållas äro de av verket upprättade *mätningsskartorna* jämte koncept och kopior av desamma. Detta är sådana kartor, som äro utförda i alldeles speciellt stor skala, och jag tror, att varje sjömilitär icke finner det minsta orätt uti att

dessa icke offentliggöras. Av motionärens yttrande i motionen vill det förefalla, som om man ansåge rimligt, att sådana speciella mätningsskator över våra kustfarvatten borde vara hemliga, men han ville framhålla, att sekretessprincipen vore absurd, då det gäller kartor över farvatten inne i landet. Jag är icke så säker därpå. Det förefaller mig sannolikt, att det finnes mätningsskator rörande omgivningar av fästningar, över sjöar i fästningars närhet, över flodövergångar och farvatten över huvud inne i landet, där man kan tänka sig, att krigföring komme till stånd, vilka kartor med allt skäl icke böra få offentliggöras, då ett offentliggörande kunde komma även en eventuell fiende till del. Det förefaller mig således, att även i den punkten mycket goda skäl tala för att icke godkänna den uppfattning, för vilken motionären gjort sig till tolk.

Jag bestrider naturligtvis icke, att det kan finnas gränssfall på detta område, men i fråga om huru dessa skola behandlas har jag och utskottets majoritet haft en annan uppfattning än den, som framlyser ur motionen. Vi mena, att det är viktigare att hålla sig på den säkra sidan om gränsen än att ge sig ut på den osäkra. Det är viktigare, mena vi, att det hemlighålles, som den sakkunniga myndighet anser böra hemlighållas, åt vilken vården om rikets försvarsverk är anförtrodd, och som har det yttersta ansvaret för rikets säkerhet i detta avseende, än att allt för mycket av sådant, som den *icke-sakkunnige* förmenar kunna offentliggöras, kommer till offentligheten.

Denna vår ståndpunkt minskar icke den statsrättsliga kontrollen på detta område, ty det är uttryckligen föreskrivet, att bestämmelserna om sekretess icke i någon mån förhindra konstitutionsutskottet, statsrevisorerna eller statsutskottet i deras granskningsrätt i hithörande avseenden. Därmed har jag också besvarat den föregående talarens försök att framställa saken så, som om vår ståndpunkt här skulle betingas av någon strävan att inskränka riksdagens rättigheter. Riksdagens rättigheter äro fullständigt garanterade genom de nuvarande bestämmelserna, men det synes oss, som om det skulle vara nog med detta, och att därutöver i gränssfallen det icke finnes någon nödvändighet att uttryckligen tillskapa en bestämmelse av innehåll, att herr den och den och den och den har rätt att få fram och eventuellt offentliggöra handlingar, som ur rikets synpunkt av säkerhet icke böra vara offentliga. Det kan måhända för en och annan vara frestande och hårt att nödgas iakttaga tystnad på detta område, men det kan icke hjälpas. Jag tror, att detta är bättre, än att släppa lös på området och införa bestämmelser, som kunna vara till skada för rikets säkerhet. Och jag vill även framhålla, att genom att skydda vad som nödvändigt måste skyddas för rikets säkerhet, man ju för övrigt också skyddar svenska mäns rätt att leva under svensk grundlag. Jag föredrager en strängare tolkning av dessa bestämmelser och ett strängare tillvägagångssätt i dessa fall — särskilt då jag är övertygad om att det icke alls råder för stor stränghet — framför att man skulle riskera rikets säkerhet och därmed också de grundlagsbestämmel-

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.
(Forts.)

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

ser, som vi hava på tryckfrihetens område. Om herrarna se till, hur det är ställt uti ifrågavarande avseende på andra håll, skola herrarna finna, att vårt land är det enda, som har bestämmelser på detta område i grundlagen; överallt annorstädes är detsamma överlämnat åt administrativa myndigheters förfogande och gottfinnande.

Slutligen ännu en sak. Det har inom utskottet syntts oss, att just nu tiden är alldeles särskilt olämplig att gå fram på detta område. Det är ju icke någon normal tid, vi för närvarande leva i. Det är på sätt och vis mobiliseringstider. Då är det mer än vanligt grannliga, att det på detta område iakttages nödig tystnad. Och det är också mer än vanligt många, som löpa omkring här i landet och söka utspana och utspionera våra militära hemligheter. Det synes mig, som om det vore ganska olämpligt att då liksom stiga fram och säga: nej, nu skola vi vidtaga åtgärder för att få lindrigare bestämmelser i fråga om vad som hittills syntts böra vara hemligt; vi skola släppa lös en del därav. Jag skulle i detta fall kunna erinra om en sak från den senaste tryckfrihetskommitténs arbete. Det var så, att i denna kommitté, som ju, såsom jag påpekat, framlade det förslag om militär sekretess, som nu ingår i tryckfrihetsförordningens § 4, också utarbetades ett förslag, som ännu icke blivit lag, av innehåll, att under krigstid eller vid krigsfara Kungl. Maj:t skulle äga rätt att hemligförklara även andra handlingar än de i grundlagen upptagna. Dessa kommitterade framhöllo alltså, att i sådana tider det kan vara nödigt, att man sträcker hemligförklarandet längre, än som sker under normala tider. Vi hava ju icke fått den lagen — ty kommitterades hela förslaget är ännu icke framlagt — men det är dock klart, att under sådana tider det, såvitt jag kan förstå, är alldeles särskilt olämpligt att försöka skrida till offentliggörande av handlingar, som man hittills ansett böra vara hemliga, såsom ju förhållandet är med denna förteckning på de hemliga handlingarna. Det står i varje fall alldeles i överensstämmelse med denna kommittés tankegång, under en tid sådan som den närvarande en eller annan handling skulle bliva förklarad hemlig, som under normala förhållanden skulle kunna offentliggöras. Om exempelvis en handling skulle gälla brister i vårt försvarsväsen, tror jag, att var och en är ense med mig om att man icke nu bör lägga en sådan handling på bordet.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Alkman: Herr talman! Innan jag går närmare in på konstitutionsutskottets sätt att behandla min motion, skall jag glädja utskottet och dess vice ordförande, som nyss hade ordet, med att bekänna, att jag alldeles icke är så säker på den grundlagsformulering, som jag i motionen föreslagit, att jag nu skulle vara sinnad att yrka på bifall till densamma. Jag är fullkomligt belåten med det yrkande, som framställts av reservanterna. Med det yrkandet är allt väsentligt vunnet, som jag genom motionen velat vinna.

Men på samma gång, som jag säger detta, vill jag också ögonblickligen undanröja det missförstånd, som därigenom måhända

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.
(Forts.)

skulle kunna uppstå, den missuppfattningen nämligen, att jag kunnat komma till den nya ståndpunkten genom de formella skäl gent emot denna grundlagsformulering, som framförts av utskottet, och som vi nu senast hört understrukna av utskottets representant, skäl, vilka utskottet dock för sin del förklarar vara för utskottet fullkomligt »tillräckliga», icke blott för ett underkännande av den av mig gjorda formuleringen, utan till och med för ett avstyrkande av hela motionen. Alldeles i förbigående vill jag säga, att jag finner en sådan argumentering av utskottet rätt så egendomlig. Jag har svårt att förstå, hurusom allenast formella skäl i förhållande till en viss formulering skulle kunna vara tillräckliga för avstyrkande av en hel grundlagsmotion. Det är väl ändå så, att utskottet, ifall det över huvud taget finner ett förslag värt något beaktande, har skyldighet att försöka och väl även erfarenhet och kapacitet att kunna förbättra en förslagsvis framställd formulering, som till äventyrs vore formellt bristfällig.

Vad beträffar dessa formella skäl, som alltså för utskottet varit alldeles »tillräckliga» för att avstyrka motionen, så inneslutas de i två särskilda argument som jag finner så pass märkliga, att jag anser mig böra en smula fästa kammarens uppmärksamhet vid dem.

Det första av dessa argument lyder så här: »Ur formell synpunkt bör först anmärkas, att förslaget synbarligen är så avfattat, att därmed alldeles icke det ändamål skulle vinnas, som motionären avsett. Insättes nämligen, såsom föreslagits, i tryckfrihetsförordningen en bestämmelse, att de hemliga militära handlingarna ej skulle få utlämnas 'i annan ordning än i särskild av Konungen utfärdad förordning föreskrives', bleve uppenbarligen denna förordnings ändamål icke att, såsom motionären synes hava önskat, begränsa hemlighållandet av de ifrågakvarande handlingarna utan att begränsa utlämnandet av dem, och föreskriften om förordningens tillvaro skulle icke i minsta mån främja de syften motionären avsett att främja.» Så står det ordagrant i utskottets utlåtande. Jag ber verkligen vördsamast om ursäkt, om jag inför denna mening frågar: vad är detta för meningslöshet — jag höll verkligen på att säga: nonsens? Om jag markerar en gränslinje mellan vad som bör hemlighållas och vad som bör utlämnas är det naturligtvis fullkomligt likgiltigt, om jag säger: så mycket får hemlighållas, eller om jag säger: så mycket får utlämnas. Gränslinjen mellan det hemliga området A och det offentliga området B blir precis detsamma, vilketdera uttryckssättet jag behagar använda, naturligtvis såvida det icke skulle förhålla sig så, att mellan dessa bägge områden, det hemliga och det offentliga, tilläventyrs skulle finnas en neutral zon eller, som jag skulle vilja säga i detta fall, en godtyckets zon, en zon där myndigheterna i detta fall hade rättighet att efter sitt eget höga behag antingen hemlighålla eller utlämna de handlingar, som skulle tillhöra denna zon. Men nog får jag väl förutsätta, att konstitutionsutskottet har så pass uppmärksamt studerat § 2 mom. 4 i tryckfrihetsförordningen, att konstitutionsutskottet icke saknar kännedom om att en sådan zon icke där finnes medgiven. Det finnes icke där något som

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

helst utrymme för en sådan godtycklighet. Och en sådan zon kan icke åstadkommas därigenom, att myndigheterna tilläventyrs under en följd av år gjort allt vad på dem ankommer för att egenmäktigt tillskapa en sådan zon. Ja, det räcker icke ens, ifall de i detta sitt arbete, som det förefaller av utskottets betänkande, fått ett visst sympatistöd av konstitutionsutskottets ena hälft.

Vad beträffar den andra formella anmärkningen, som utskottet gör, lyder den så här: »Därjämte synes motionären förbisett det ur formell synpunkt oegentliga i att i grundlag insätta en hänvisning till en förordning, om vars innehåll man på förhand icke kan hava någon kännedom.» Det är här fråga om den verkställighetsförordning, som jag har önskat skulle komma till stånd.

Ja, jag tror icke, att den anmärkningen är mycket mera värd. Det kan ju till en början bestridas, att man icke skulle hava någon kännedom om innehållet i den av mig ifrågasatta verkställighetsförordningen, eftersom det torde få medgivas, att jag anvisat rätt så klara riktlinjer angående vad denna verkställighetsförordning borde innehålla. Och det hade naturligtvis stått konstitutionsutskottet fritt, att om det så önskat, göra dessa riktlinjer ännu klarare och bestämdare, så att konstitutionsutskottet mycket väl kunnat veta, vad en sådan verkställighetsförordning i själva verket skulle komma att innehålla, om konstitutionsutskottet över huvud taget har något förtroende till att Kungl. Maj:t fäster något avseende vid konstitutionsutskottets och eventuellt riksdagens uttalade önskemål. Men alldeles oavsett detta, bör det icke, tycker jag, hava kunnat undgå konstitutionsutskottet, att tryckfrihetsförordningen ideligen innehåller hänvisningar till bestämmelser i strafflagen, vilka alldeles oberoende av grundlagen alltjämt äro föremål för ett reformarbete, vars eventuella resultat grundlagsstiftarna, när de fastställde tryckfrihetsförordningens bestämmelser, ju icke kunde hava någon kännedom om. Och för att taga ett exempel, som både till tiden och saken är ännu mer närliggande, vill jag erinra om att, när riksdagen 1914 godkände den nya lydelsen av tryckfrihetsförordningens § 4 mom. 5, i det momentet insattes en hänvisning till instruktionerna för justitieombudsmannen och militieombudsmannen, vilka instruktioner då ännu icke voro utarbetade och följaktligen icke av konstitutionsutskottet eller riksdagen till sitt innehåll kända. Är det nu så, att den oegentlighet, som utskottet här anför som ett skäl mot min formulering, skulle vara en verklig oegentlighet, får jag säga, att det åtminstone är en oegentlighet, som har hävd. Att i allmän lag hänvisning ideligen göres till ännu icke färdiga verkställighetsförordningar, behöver jag ju icke ens påminna om.

Jag behöver inte säga mer än detta, tror jag, för att man skall förstå, att dessa utskottets formella skäl icke varit av den beskaffenhet, att de kunnat verka övertygande på mig. Om jag för min del ändå känt och känner mig tveksam att nu föreslå en bestämd grundlagsformulering, så har det helt andra grunder än några, som ens närma sig dessa. Min tveksamhet beror över huvud taget på de grunder, som efter vad vi hava hört, gjort, att även reservanterna

haft en viss tveksamhet i detta avseende. Jag har verkligen tillräcklig insikt om min egen oerfarenhet i fråga om grundlagstextförfattande och tillräcklig respekt för grundlagen för att inse, vilken oerhörd varsamhet man behöver iakttaga, om man skall ändra eller rucka på det allra minsta jota i grundlagen.

När jag icke dess mindre vågade mig på en försöksformulering, var det av ett par skäl, som jag i allra största korhet skall nämna. Det första skälet var en viss liten sidotanke på utskottets ärade vice ordförande. Jag tyckte, att jag kunde begagna ett osökt tillfälle att ge honom ett litet praktiskt exempel på det verkliga värdet av hans senaste vid denna riksdags början framförda spekulation över möjligheterna att inskränka den enskilde riksdagsmannens initiativrätt. Hade jag nöjt mig med att blott begära en skrivelse till Kungl. Maj:t rörande åtgärder för åstadkommande av bättre ordning och reda i tillämpningen av tryckfrihetsförordningens sekretesstadganden, hade motionen naturligtvis blivit hänvisad till tillfälligt utskott, och den hade kanske rent av riserat att bli dömd från livet av herr Clason utan någon dödsberedelse av något utskott alls. Genom den formulering jag nu gav åt min motion, fastän denna formulering i själva verket av mig icke ansågs behöfelig, har jag visat, hur lätt det är att undkomma den giljotin, som herr Clason flera år sökt timra upp av riksdagsordningens § 56.

Nå, detta var ju ett mindre viktigt skäl. Viktigare var, att jag positivt ville ha denna motion till konstitutionsutskottet, för att den skulle kunna komma till ett utskott, som hade tillgång till hemliga papper och som därför kunde anses på ett helt annat sätt kompetent, än ett tillfälligt utskott kunde anses vara, att behandla en motion rörande så ömtåliga och svåråtkomliga förhållanden, som det här är fråga om.

Slutligen hade jag också den tanken, att det väl i alla fall kan vara säkrast att få bestämmelsen om, att en sådan verkställighetsförordning skall finnas till dessa sekretesstadganden, införd i grundlagen. Det kan vara nyttigt och gagneligt därför, att man ju sett, att det då och då funnits regeringar, som icke varit så angelägna att bry sig om riksdagens önskan och vilja. Det är då alltid bättre, att det är bestämt, att en verkställighetsförordning skall finnas, än att man skall lämna frågan därom åt slumpen eller godtycket.

Detta närmast angående den mera formella kritik, som utskottet försökt sig på gentemot min motion.

Vad utskottets realkritik beträffar, kan jag av flera skäl fatta mig ganska kort. Jag kan fatta mig kort först därför, att den ärade representanten för reservanterna redan framfört en hel del, av vad jag i detta avseende kan ha att säga. Men jag kan fatta mig kort framför allt därför, att denna realkritik, såvitt jag förstår, i huvudsak nästan aldrig träffar motionen. Det förefaller mig, och det föreföll mig genast, när jag genomläste betänkandet, som om utskottet i sin kritiska verksamhet gent emot denna motion skulle alldeles glömt bort Thorilds berömda första grundlag i fråga om all kritik — den att låta varje sak vara vad den är. Själva utgångs-

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

(Forts.)

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

punkten för utskottets hela kritik är, såsom av herr Mannheimer redan framhållits, ett missförstånd som är så grundligt, att jag verkligen nödgas lämna därhän om det är ett missförstånd enbart av intellektuell natur, eller om det tilläventyrs är ett utslag av människans fria vilja. I förra fallet, om det är av enbart intellektuell natur, då är denna kritik föga annat — jag måste säga det — än en upprepning av den Quijotes berömda strid mot väderkvarnarna och som varje upprepning tämligen ointressant. Men i senare fallet är den ett verkligt konststycke, fruktar jag, avsett att giva motionen en viss obehaglig, odiös karaktär här i kammaren genom att framställa den hart när som ett försök till attentat mot rikets säkerhet. Och vi ha hört, att utskottets vice ordförande i det yttrande, som han hållit här, gång på gång spelat på samma sträng som utskottet, nämligen att motionären icke har tillräckligt sinne för de värden, som ligga i bevarandet av rikets säkerhet. Mot den argumenteringen tillåter jag mig på det bestämdaste protestera.

För att visa, hur långt utskottet i detta avseende gått, skall jag tillåta mig läsa upp utskottets slutord, som äro verkligt monumentala i fråga om missförstånd av motionen. De lyda så här: »Ur synpunkten av rikets säkerhet måste emellertid alltid ligga synnerlig vikt på att sådana handlingar icke bliva offentliggjorda, vilka tryckfrihetsförordningen avsett att skydda för publicerande. Detta gäller i all synnerhet under den närvarande tiden. I flera andra avseenden hava statsmakterna behjärtat angelägenheten av att under det pågående världskriget våra försvarsanstalter måtte erhålla ökat skydd mot obehöriga iakttagare, och utskottet kan icke finna annat än att denna tidpunkt är särdeles illa lämpad för framförande av kravet på en lindring i det nu förevarande hänseendet. På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa» om avslag å motionen.

Kan någon människa av dessa ord förnuftigtvis få någon annan uppfattning, än att motionen skulle hava framfört krav på en lindring av sekretessen på sådant sätt, att även handlingar, »vilka tryckfrihetsförordningen avser att skydda från publicerande», skulle kunna offentliggöras? Den tillrättavisning, som kan ligga däri, måste jag naturligtvis med all energi tillbakavisa.

Nu har det naturligtvis icke för utskottet varit möjligt att genom hela sitt betänkande vidhålla den fiktionen, att motionen skulle avse en begränsning i den sekretess, som är i tryckfrihetsförordningen lagligen påbjuden. Det finns icke ett ord om någonting sådant i motionen. Motionen avser ju endast och allenast att åstadkomma reda och ordning i en oreda och en oordning, som nu förefinnas i tolkningen och tillämpningen av tryckfrihetsförordningens nu gällande sekretesstadganden. Det finnes icke ett ord i motionen, som begär någonting annat. Herr Clason erinrade i sitt anförande om att på ett ställe finnes uttryckt ett visst tvivel om huruvida de nuvarande sekretesstadgandena äro i allo de lyckligaste, men han underlät att tala om att i fråga om detta tvivel jag i motionen på sidan 8 — jag skall icke

citera — angivit, att jag har tvivelsmål om huruvida dessa bestämmelser i vissa avseenden äro tillräckligt stränga, lika väl som jag har tvivelsmål om huruvida de icke i andra avseenden äro för stränga. Bägge dessa synpunkter finnas i motionen. Det finnes däremot icke i motionen något, som är ett angrepp mot den militära sekretessen såsom den nödvändighet den är, när den är rätt stadgad och rätt hand-

Ang. vissa militära handlingars hemlighällande.
(Forts.)

Det reella huvudargument mot mig, som utskottet kommer med, är grundat på en departementalskrivelse från 1907, vari dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet, vilken var en mycket framstående militär — han är nu generalinspektör för infanteriet — framlade ungefär samma betänkligheter, som jag gjort i min motion, rörande sekretessens orediga och laglösa tillämpning. Med denna departementalskrivelse och de såväl av herr Mannheimier som av utskottets försvarare redan omtalade cirkulären i sin hand, tycker utskottet, att det icke är mycket jag har att bråka om. De anvisningar, jag önskar få i den blivande verkställighetsförordningen, skulle redan finnas. Ja, utskottets vice ordförande gick så långt, att han talade om, att vi redan hava den förordning, om vilken jag här motionerat. Jag antager, att det var en missgänning. Han vet lika väl som jag, förmodar jag, att en sådan förordning icke finnes. Om den departementalskrivelse, av vilken utskottet gör så mycket väsen, kan jag lämna den upplysningen, att den av vederbörande varit fullkomligt bortglömd de senare åren, ända tills den nu av konstitutionsutskottet upphittats, förmodligen någonstades i riksarkivets gömmor. Jag efterfrågade, då jag arbetade på denna motion, i såväl lantförsvars- som sjöförsvarsdepartementen, vilka förordningar av olika slag, vare sig cirkulär eller andra förordningar eller departementalskrivelser, som under tiden sedan 1897 blivit givna angående denna sak, och ingen av de framstående tjänstemän i försvarsdepartementen, med vilka jag därvid rådgjorde, hade den bittersta aning om att denna nu upphittade departementalskrivelse över huvud taget fanns. Jag kan upplysa om att ungefär samma öde träffat de tid efter annan utgivna kungl. cirkulären. De hava utfärdats, spritts och glömts bort. Praktiken har kommit att gå vid sidan om dessa spridda föreskrifter. Denna departementalskrivelses öde, vilken är själva den reella grundvalen för utskottets avstyrkande, tycker jag är det bästa bevis som man kan få, för behövligheten av att de hittills spridda bestämmelserna rörande myndigheternas och allmänhetens förhållande i denna sak — ja, allmänhetens finns det icke något om — bliva samlade på ett ställe, bliva givna i en kungl. förordning, som kommer i Svensk författningssamling och således blir allmänt känd, så att dels myndigheterna veta, vad de hava att rätta sig efter, hur de böra tillämpa grundlagen i detta fall, och dels allmänheten också vet, vilka saker man kan få reda på, och vilka man icke kan få reda på. Jag förstår icke, vad den halva av konstitutionsutskottet, som dikterat utskottets beslut i denna fråga, egentligen skall kunna hava emot, att en

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

sådan kodifiering av redan givna bestämmelser göres. Det borde väl ändå vara praktiskt.

Av själva innehållet i den departementalskrivelse, som jag här har talat om, borde väl för övrigt utskottet fått en vida sundare uppfattning, tycker jag, angående sekretessens militära värde än den som tagit sig uttryck i utskottets utlåtande. Dåvarande krigsministern varnar nämligen, som man finner av denna i utskottsutlåtandet avtryckta skrivelse, kraftigt mot ett hemlighetsmakeri, i vilket den röda stämpeln om vartannat sättes på saker, som verkligen behöva ha den, och på saker, som icke behöva det. Han säger, att om man låter bli sådant, om man inskränker användningen på ett förnuftigt sätt, större helgd bibehålles åt ärenden av hemlig natur, något vari nog varje klok människa måste giva honom alldeles rätt. Precis samma känsla har jag under den tid, jag arbetade med denna motion, funnit hos framstående militärer av både högre och lägre grad. De hava sagt: »Här är så mycket strunt, som man sätter den hemliga stämpeln på, att man snart icke vet vare sig ut eller in, vad man får tala om, och vad man icke får tala om. Vi äro fullkomligt borta i denna röra av strunthemligheter.» Helt annat vore det, om detta sköttes på ett förnuftigt och förståndigt sätt. Då gäves det en helt annan helgd åt hemligheten, i de fall där det behöver vara hemlighet. Man kan för resten förstå denna klagan, när man exempelvis hör berättas, vilket jag hört, jag vill minnas av en ledamot av statsrevisionen, hurusom man för några år sedan lär högtidligen ha försett med den röda stämpeln en ritning till en mindre byggnad, tillhörande ett av våra regementen. Den man, som satt den röda stämpeln på ritningen till detta lilla hus, kan knappast ha räknat detsamma till sådana militära positioner, vilkas offentliggörande kan medföra våda för rikets säkerhet eller uppenbart skada dess försvar. Förmodligen har han helt enkelt blivit vilseledd av språkets makt över tanken, eftersom just detta slags hus sedan gammalt har ordet: *hemlig* i sin benämning. Ex analogia skulle jag nästan vilja säga, tror jag, att även konstitutionsutskottet för sin del i sin ställning till denna praktiska fråga har låtit förleda sig av någon liknande vanans makt över tanken, när det icke vill se praktiskt och enkelt på densamma.

Vad som mest tyckes hava sårat konstitutionsutskottet med tanke på denna verkställighetsförordning — och vi hava också nyss hört genljudet därav i herr vice ordförandens argument — det är, att jag tänkt mig, att i denna förordning skulle upptagas en något längre gående specifikation av de slag av handlingar, som skola hållas hemliga, än den specifikation, som nu finnes i tryckfrihetsförordningens vederbörande moment. Utskottet målar i mycket bjärta färger de förfärliga vådor, som skulle uppkomma, i fall en sådan något mera ingående specifikation finge förekomma i en sådan verkställighetsförordning. Jag tror, att målningen är alldeles för bjärt. Jag kan naturligtvis icke yttra mig om innehållet i förteckningen av år 1899, ty den är hemlig, men jag kan försäkra, att många framstående militärer hava sagt mig, att de för sin del icke kunna finna, vad det skulle vara för risk, om

Ang. vissa militära handlingars hemlighållande.

(Forts.)

även den förteckningen, sådan den föreligger gjordes offentlig. Men för all del, ifall man inom utskottet finner, att det förekommer något där, som det vore farligt att offentliggöra, så kan man gärna för mig generalisera den en smula mera. Jag framställer icke det ena eller andra bestämda kravet i detta avseende, jag önskar endast, som det står i motionen, att den förteckningen skall göras på det sättet, att man får »ett verkligt tillgodoseende av den nödvändiga militära sekretessen, utan åsidosättande av det lika viktiga intresse, som ligger i största möjliga offentliga kontroll även över den militära förvaltningen». Jag önskar alltså, att med denna förordning skola tillgodoses bägge de stora huvudsyften, som över huvud taget avses med hithörande lagstiftning, nämligen att såväl den militära sekretessen som den offentliga kontrollen skola vägas mot varandra och bägge, såvitt möjligt är, tillgodoses. Jag önskar icke, att det ena skall åsidosättas på bekostnad av det andra. Och det finns icke ett ord i motionen, som angiver, att jag skulle hava mindre intresse för den ena sidan än för den andra.

I detta sammanhang ber jag att få säga ett par ord angående de hänvisningar till främmande länder och deras militära sekretessförhållanden, som utskottet i en mycket kortfattad liten promemoria har gjort. Jag tror, att denna promemoria dels genom sin knapphändighet är missvisande, dels också av principiella skäl är av rätt litet värde. Det är i själva verket icke någon mening i att jämföra dessa förhållanden i vårt land, där offentlighetsprincipen är regel, och där sekretessprincipen är tillämpad blott i vissa alldeles klart bestämda undantagsfall, med sådana länder, där den administrativa sekretessprincipen är regel, och där offentligheten i det fallet är ett rent undantag. Men på samma gång, som jag säger detta, vill jag också säga, att det blir fullkomligt missvisande, om man söker framställa förhållandena på så sätt, som det är gjort i utskottets promemoria. I de parlamentariskt styrda länderna har man icke alls på samma sätt som hos oss behov av att få offentlighetsprincipen tillämpad. När som helst kan där inom parlamentet vem som helst uppfordra regeringen att redogöra för vilket administrativt ärende som helst, och gäller det saker av sådan natur, att det av nationella skäl icke är lämpligt, att de läggas på bordet, finnes det icke något hinder för och brukas också mycket ofta, att de framställas konfidentiellt för parlamenten. Jag tänker, att ingen av herrarna har kunnat undgå att märka, att även under detta krig i de krigförande länderna, både i England och Frankrike, en viss strid i detta avseende uppstått mellan den militära byråkratien och parlamenten, en strid, i vilken den militära byråkratien alltid dragit det kortaste strået. Det är ju icke länge sedan man just på en sådan sekretessfråga fick en stor ministerkris i Frankrike på den grund, att det fanns en krigsminister, som icke ville låta parlamentet på detta sätt överblicka den militära förvaltningen och den militära byråkratiens åtgöranden. Jag vill således säga, att i dessa parlamentariskt styrda länder — det talas även om England i denna promemoria — offentlighetsprincipen nog betraktas på ett helt annat sätt, än man får föreställning om i pro-

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

memorian. I Tyskland förhåller det sig naturligtvis precis på det sätt, utskottet angivit — så länge det räcker! Men det är ändå kanske icke osannolikt, att man även där kommer till insikt om att offentlighetsprincipen har ett annat värde i administrationen, än vad den hittills ansetts hava i Tyskland. För oss duger den tyska metoden i alla händelser icke. Jag skall taga ett exempel. Här talas i denna promemoria om arkivförhållanden. Jag undrar, om vi svenskar skulle finna oss i, om den nuvarande riksarkivarien skulle vilja sköta sitt riksarkiv på det sättet, att det skulle bero på hans godtycke, vilka svenska medborgare som skulle få arbete där, och vilka arkivalier de skulle få tillgång till. Jag tror icke, att det skulle passa oss.

Till sist vill jag kort och sammanfattningsvis säga, att vad jag avsett med min motion ju icke varit någonting annat, än att lag skall vara lag på det område, som det här gäller. Nu tycker konstitutionsutskottet, och nyss utvecklade herr Clason detsamma vidare, att tidpunkten icke är lämplig för framförande av ett sådant krav på detta område. Jag tror verkligen tvärtom. Från de militära områdena har hemlighetsmakeriet börjat sprida sig som ett krypande ogräs över hela vår förvaltning. Jag skall ge ett exempel av de många, som jag och andra pressmän på de sista tiderna haft tillfälle att iakttaga. Det är icke så värst många dagar sedan jag sände ett ombud till en av de nu existerande kungliga kommissionerna för att taga del av en handling, som var oomtvistligt offentlig. Detta mitt ombud möttes av registratorn med det förbluffande svaret, att sedan den 1 januari alla den kommissionens handlingar vore hemliga. Visserligen tog kommissionen efter erinran om justitieombudsmanens existens redan dagen därpå sitt förnuft till fånga och förklarade, att det kanske var ett missförstånd av tjänstemannen, men av den undersökning, som jag gjorde, framgick i alla händelser, att någon sorts order i denna besynnerliga riktning i alla händelser givits. Jag skall icke vid denna timme försöka att redogöra något ytterligare för vad man kan få uppleva i fråga om erfarenheter av hemlighetsmakeriet nu för tiden, spritt från det militära området över på det civila, men jag kan försäkra herrarna, att det är fullkomligt oerhörda saker, man kunde komma fram med, om man ville och om tiden medgäve det. Vi hålla i själva verket på att få den offentliga kontrollen, som ju ändå är en av hörnstenarna i vår författning, sprängd i stycken av ett hemlighetsmakeri, som icke vet av några gränser, ifall det får fritt utbreda sig. Under sådana förhållanden tror jag, att tiden just nu är inne för att peka på det onda och försöka att få det hämmat. Och går man därvidlag icke längre, än jag har gjort, utan blott och bart lojalt begär, att gällande lag skall hållas okränkta, borde man icke behöva möta mycket motstånd, än mindre reprimander. Vad jag begär är allenast laglydnad och ordning, respekt för grundlagen och åtgärder för att denna respekt skall taga sig uttryck i möjligast riktiga lagtillämpning. Konstitutionsutskottet har icke kunnat förneka, att, som det med ett mycket mildt ord säger, *missstag* — *missbruk* tror jag är vida riktigare — blivit begångna. Och vi ha nyss hört, att herr Clason för sin del förordade, att den departemen-

*Ang. vissi
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)*

talskrivelse, som ju dock icke kan gälla annat än lautförsvarsdepartementet underordnade, och som följaktligen alldeles icke kan vara till fyllest skulle tillämpas över hela linjen. Men på samma gång sade han, att det är bäst att hålla sig på den säkra sidan och hellre ha litet för mycket hemlighet än något för litet. Jag tror, att den säkraste sidan är, att man håller sig till lagen sådan som den är och icke gör vare sig för mycket eller för litet.

Jag menar alltså kort och gott, att den omröstning, som kommer att äga rum om denna motion, ingalunda gäller, som konstitutionsutskottet velat låta påskina huruvida man vill ha militär sekretess eller icke vill ha militär sekretess. Den gäller helt enkelt huruvida man på detta område skall ha ordning och laglydnad, eller om man utan att reagera skall finna sig i den nuvarande ordningen och laglösheten.

Jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Herr Cla son: Jag skall bara göra ett par korta repliker. Jag vill då beträffande utskottets formella skäl erinra den föregående talaren därom, att det torde vara en alldeles oemotsäglich praxis här i riket, att man icke skriver in i grundlagen hänvisningar till förordningar och andra lagar, innan man sett dessa förordningar och lagar. När det 1914 var fråga om instruktionerna för justitieombudsmannen och militieombudsmannen och konstitutionsutskottet tillstyrkte de vilande grundlagsändringarna i den riktningen, så sade utskottet uttryckligen ifrån, att det förutsatte, att man vid nästa riksdag skulle få se de blivande instruktionerna, innan förslaget definitivt antogs, och så skedde också.

Jag vill sedan, vad beträffar den del av hans anförande, där han förklarade, att han icke skulle ha avsett att på något sätt minska den militära sekretessen, säga det, att jag naturligtvis icke alls kan uttala mig om vad han avsett eller icke avsett. Det är ju hans ensak att bestämma över. Men att en minskning av den militära sekretessen skulle ha blivit följden, om utskottet godkänt hans framställning om att förteckningen över hemliga handlingar skulle offentliggöras, det tror jag är fullkomligt klart.

Den ärade talaren gjorde någon liten antydning om hur omöjligt det skulle ha varit att få tag i den omtalade departementsskrivelsen av år 1907. Han sade, att han gjort efterforskningar, men omöjligt kunnat få reda på den, och att den antagligen hittats i riksarkivets gömmor. Jag skall då be att få redogöra för hur jag fick reda på den. Den första militär jag frågade om saken meddelade mig dess tillvaro och hänvisade mig till *Krigsvetenskapsakademiens handlingar*, där skrivelsen är tryckt redan 1907! Således var det egentligen ingen konst att få reda på den skrivelsen, och jag beklagar, att den ärade talaren icke fann någon som gav honom anvisning på nämnda handlingar. Där finns den intagen, där hade han kunnat läsa den, och att den finnes där, lär icke vara obekant i militära kretsar.

Vad sedan till sist angår förhållandena i utlandet, så vill jag nämna, att den redogörelse, som här lämnats, är ett sammandrag, som

Ang. vissa
militära hand-
lingars hem-
lighållande.
(Forts.)

gjorts efter det betänkande, som avgavs av en engelsk parlamentarisk kommitté år 1912, som utförligt behandlat dessa förhållanden. Som herrarna sett, föreslog den, att som gränsår i England för offentliga och icke offentliga handlingar skulle för samtliga departement fastslås 1837, vilket då för en hel del departement betydde ett framflyttande i tiden i förhållande till förutvarande bestämmelser. Emellertid skulle dock även rätten att hemlighålla äldre konfidentiella handlingar kvarstå. Uppgifterna komma således från en kommitté, som haft sin uppmärksamhet särskilt fäst på frågan och som haft all anledning att söka bereda så stort utrymme åt offentligheten, som lämpligen kunnat ske.

Den ärade talarens uppfattning, att dessa sekretessbestämmelser i främmande länder skulle lida intrång eller paralyseras genom parlamentsmedlemmarnas rätt att fråga vederbörande ministrar om dessa saker *och under alla förhållanden få svar på sina frågor*, får stå för hans räkning.

När han till sist sade, att han icke yrkade annat, än att lag skall vara lag, så ber jag att på det allra livligaste få instämma med honom. Vi ha därför också hemställt, att hans förslag om en *ändring* i grundlagen icke skall föranleda någon åtgärd. Det förefaller mig emellertid litet egendomligt, att han anför denna sats, att lag skall vara lag, såsom skäl för sin motion om ändring i grundlagen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alkman* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservation.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 46.

Herr statsrådet *Akerman* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 192, med förslag till lagar om ändrad lydelse av §§ 17 och 32 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862, §§ 10 och 12, § 15 mom. 2, § 20 mom. 5, § 34 samt § 43 mom. 1 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863 samt §§ 7 och 16 i förordningen angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg den 5 maj 1882;

nr 200, med förslag till förordning om tillägg till 9 och 10 §§ samt ändrad lydelse av 14 § 2 mom., 15 § 2 mom. och 16 § 6 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin;

nr 201, angående ändrad lydelse av 3 § 3 mom. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

nr 202, angående upplåtande till aktiebolaget Porjus' smältverk av rätt att inom utmälet Valerius å Luossavaara malmfält bryta viss mängd malm;

nr 203, angående förordning om undantag från tillämpningen av förordningen den 25 juli 1912 angående särskild skatt å majs, utländsk potatis samt maniokarot och andra väsentligen lika stärkelserika, tullfria utländska ämnen, använda vid tillverkning av stärkelse;

nr 204, angående ålderstillägg åt förste aktuarien i statistiska centralbyrån Ernst Jonas Höijer och aktuarien därstädes Kurt Jonas Henrik Wittrock;

nr 206, angående anvisande av anslag till statsunderstöd åt hantverksidkare för utbildande av lärlingar samt till lärlingspremier;

nr 207, angående förstärkning av kammarkollegiets arbetskrafter;

nr 208, angående försäljning av den till landshövdingebostället i Älvsborgs län hörande delen av tomten nr 414 i kvarteret Blomman i Vänersborg;

nr 209, angående förordning om fortsatt tillämpning under år 1918 av förordningen om spirituosaaccis; och

nr 210, angående beredande av rörelsekapital för tillämpningen av gällande förfoganderättslag i fråga om industriella råvaror o. d.

Herr talmannen hemställde, att som tiden nu vore långt framskriden, behandlingen av de återstående ärendena på föredragningslistan måtte få uppskjutas till aftonsammanträdet.

Denna hemställan bifölls.

Herr *Clason* väckte en motion, nr 126, om ändring av § 56 riksdagsordningen.

Motionen hänvisades till konstitutionsutskottet.

*Interpellation
angående åtgärder för
ökad potatisodling m. m.*

Ordet lämnades nu på begäran till

Herr *I n g e s t r ö m*, som yttrade: Allmänt över hela landet lider man av de svåra livsmedelsförhållandena. Någon lättnad härvidlag torde under den närmaste framtiden icke vara att förvänta. Om — såsom är att befara — vår import av såväl brödsäd som kraftfoder för den kommande vintern allt fortfarande förblir stängd, komma med all säkerhet dessa svåra förhållanden att ytterligare förvärras.

Försiktigheten bjuder därför, att synnerligen effektiva åtgärder vidtagas, långt effektivare än de hittills vidtagna, och bära helt naturligt dessa åtgärder i första hand inriktas på att öka produktionen av brödsäd och sådana näringsmedel, som kunna i viss mån ersätta eller minska behovet av brödsäd. Resultatet av en ökad grödsädesodling kan emellertid icke i någon avsevärdare grad göra sig gällande förr än hösten 1918. En utökad potatisodling och därmed följande riklig tillgång på potatis kan redan i höst vara till nytta för konsumtionen. Frågan om åtgärders vidtagande för att i största möjliga mån söka åstadkomma en utsträckning av potatisodlingen redan i vår synes därför bära ägnas långt större uppmärksamhet, än man hittills gjort. Kunde genom en sådan utsträckning av potatisodlingen särskilt den mindre bemedlade befolkningen erhålla jämförelsevis stora kvantiteter potatis till sina hushåll, skulle knappheten i brödransonerna icke bli på långt när så kännbar, och beslag på vårsäd skulle icke behöva tillgripas i så stor utsträckning, som annars skulle blivit fallet. Därigenom komme en större kvantitet vårsäd produktionen av mjölk, smör och fläsk till godo, av vilka livsmedel vi för den kommande vintern måste räkna med en betänkelig brist.

Förhållandena på potatismarknaden äro för närvarande av den art, att de ingiva farhågor för framtiden.

Under uttalande av dessa synpunkter anhåller jag härmed vördsam om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet för avsikt att vidtaga åtgärder i syfte att vinna garanti för att varje jordbrukare inom landet i vår kommer att använda minst lika stor areal till potatissättning som föregående år, och ämnar herr statsrådet genom att genom statens försorg tillhandahålla utsädespotatis till billigare pris eller genom annan uppmuntran söka förmå jordbrukarna att utsträcka potatisodlingen till större arealer än föregående år, och

ämnar herr statsrådet söka få fastställt ett minimipris å potatis av den blivande skörden att gälla endast för den potatis staten möjligen kan komma att lägga beslag på och i så fall få detta minimipris fastställt så högt, att jordbrukarna verkligen finna det med sin ekonomiska fördel förenligt att utvidga sin potatisodling, och slutligen

ämnar herr statsrådet med hänsyn till den på vissa orter rådande svåra bristen på potatis och de onaturligt uppdrivna prisen omedelbart vidtaga åtgärder för ransonering till såväl utsäde som hus-

hållsbruk samt fastställande av ett skäligt maximipris å potatis att gälla för den närmaste tiden?

*Interpellation
angående ötgårdar för
ökad potatisodling m. m.
(Forts.)*

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågasvarande spörsmål finge framställas.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkande nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av rubrikerna n:r 65, 144, 164, 187, 188, 190, 609, 610, 624, 625, 626, 627, 628 och 629 i gällande tulltaxa; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av vissa framställningar rörande pensioner och understöd å allmänna indragningsstaten; och

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt hjälpmontören vid Trollhätte kraftverk A. J. Karlsson jämte en i ämnet väckt motion.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner:

nr 182, angående uppförande vid Alnarps egendom av en institutionsbyggnad för professor N. H. Nilsson-Ehles ärfthlighetsforskning m. m.;

nr 183, angående villkoren för lån från norrländska nyodlingsfonden;

nr 184, angående villkoren för lån från allmänna nyodlingsfonden;

nr 185, angående villkoren för lån från täckdikningslånefonden;

nr 186, angående driftkostnader under år 1918 för egnahemslånefonden;

nr 187, angående försäljning av vissa delar av kronoegendomen Hunnebo nr 1 i Göteborgs och Bohus län; samt

nr 188, med förslag till lag huru förhållas bör med ströängar vid ägostyckning inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmark samt lag om förbud mot avsöndring av ströängar inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmark.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 190, angående gäldandet av vissa pensionsavgifter för under krigstjänstgöring avlidna personal, hänvisades denna proposition till bankoutskottet.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet följande kungl. propositioner:

nr 191, angående reglemente för avlöning vid armén på krigsfot (krigsavlöningsreglemente);

nr 194, angående användande av behållning å vissa extra anslag till utförande av ändringsarbeten å minfartyget **Clas Fleming**;
nr 195, angående rätt till tjänstårsberäkning för kemisten **K. A. Schröder**; och
nr 198, angående förordning med särskilda föreskrifter angående avlöningsförmåner m. m. vid marinen på krigsfot.

Justerades nio protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 4,36 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.